

บทความวิจัย (Research Article)

การป้องกันและแก้ไขปัญหาการกระทำความผิดสิทธิมนุษยชน ในภาคปฏิบัติตามปกติของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (ในชั้นก่อนฟ้องและชั้นพิจารณาพิพากษาคดี)*

Safeguarding and Redressing Human Rights Violations in the Routine
Operation of the Criminal Justice System
(Pre-Prosecution and Adjudication Stages)

คณพล จันทน์หอม**

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Kanaphon Chanhom

Faculty of Law, Chulalongkorn University

* บทความวิจัยนี้สรุปจากรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ “โครงการศึกษาวิจัยว่าด้วยการป้องกันและแก้ไขปัญหาการกระทำความผิดสิทธิมนุษยชนในภาคปฏิบัติตามปกติของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (ในชั้นก่อนฟ้องและชั้นพิจารณาพิพากษาคดี)” เสนอ สถาบันนิติวัชร์ สำนักงานอัยการสูงสุด กันยายน 2567

** นิติศาสตรบัณฑิต (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), เศรษฐศาสตรบัณฑิต (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช), นิติศาสตรมหาบัณฑิต (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), Master of Laws (University of Washington), Ph.D. in Law (University of Washington); อีเมลติดต่อ kanaphon.c@chula.ac.th

ชัชพล ไชยพร***

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

Chachapon Jayaphorn

National Office of Buddhism

ปราโมทย์ เสริมศีลธรรม****

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Pramote Sermsilatham

Faculty of Law, Chulalongkorn University

ณัชพล จิตติรัตน์*****

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Natchapol Jittirat

Faculty of Law, Chulalongkorn University

Lasse Schuldt*****

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Faculty of Law, Thammasat University

*** นิติศาสตรบัณฑิต (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ศิลปศาสตรบัณฑิต (สารสนเทศศาสตร์) (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช), ศิลปศาสตรบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช), Master of Laws (Indiana University), Master of Comparative Law (Indiana University), S.J.D. (University of Wisconsin); อีเมลติดต่อ chachapon.j@chula.ac.th

**** นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, Master II de Recherche (Aix Marseille Université), Docteur en Droit (Aix Marseille Université); อีเมลติดต่อ pramote.s@chula.ac.th

***** นิติศาสตรบัณฑิต (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), Master of Laws (University of Washington), Master of Laws (University of Southern California), S.J.D. (University of Wisconsin); อีเมลติดต่อ natchapol.j@chula.ac.th

***** First State Examination & Doctor Iuris (Humboldt University Berlin), Second State Examination (Kammergericht Berlin); อีเมลติดต่อ lasse@tu.ac.th

วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2568)

วันที่รับบทความ 16 พฤษภาคม 2568; วันที่แก้ไขบทความ 5 มิถุนายน 2568; วันที่ตอบรับบทความ 10 มิถุนายน 2568

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาและวิเคราะห์การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย โดยเน้นพฤติกรรม การ “ละเลย” หรือ “เพิกเฉย” ต่อสิทธิของบุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเป็นธรรมและประสิทธิภาพของกระบวนการดังกล่าว งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผ่านการศึกษาวรรณกรรม เปรียบเทียบกับหลักกฎหมายสากล ของประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา เยอรมนี และฝรั่งเศส ตลอดจนสัมภาษณ์เชิงลึกและการ ประชุมกลุ่มย่อยกับผู้เชี่ยวชาญในกระบวนการยุติธรรม รวมถึงการสัมภาษณ์ฟังความ คิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการละเลยสิทธิมนุษยชนในกระบวนการ ยุติธรรมทางอาญา ได้แก่ (1) ทศนคติของเจ้าหน้าที่ที่มีอคติล่วงหน้า (2) แนวปฏิบัติที่ ปฏิบัติกันมาโดยมิได้แก้ไขปรับปรุง (3) ข้อจำกัดของกฎหมายและระเบียบที่ไม่เอื้ออำนวย ต่อการคุ้มครองสิทธิของประชาชน (4) การขาดความตระหนักของเจ้าหน้าที่ต่อสิทธิของ ผู้เกี่ยวข้องในคดีอาญา และ (5) การขาดแคลนทรัพยากรรวมทั้งการใช้เทคโนโลยีที่จำกัด

จากการวิเคราะห์สภาพปัญหาและแนวปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการ ยุติธรรม ได้แก่ ขั้นตอนตำรวจ ขั้นตอนพนักงานอัยการ และชั้นศาล พบว่ามีจุดอ่อนสำคัญ เช่น การเรียกผู้ต้องหามาเป็นพยานก่อนแจ้งข้อกล่าวหา การสอบสวนที่กระทบความเป็น ส่วนตัว การสอบปากคำโดยไม่คำนึงถึงสภาพของผู้เสียหายและพยาน การขอฝากขังโดยไม่ คำนึงถึงสิทธิของผู้ต้องหา และการดำเนินคดีที่ล่าช้าโดยไม่จำเป็น งานวิจัยนี้เสนอแนว ทางแก้ไขปัญหา ได้แก่ การปรับปรุงระเบียบปฏิบัติให้สะท้อนเจตนารมณ์ของสิทธิมนุษยชน การพัฒนากลไกกำกับดูแล การเพิ่มการใช้เทคโนโลยีเพื่อความโปร่งใส และการให้ความรู้ แก่เจ้าหน้าที่และประชาชน

ข้อเสนอแนะของงานวิจัยมุ่งเน้นการปรับปรุงแนวปฏิบัติในกรอบของกฎหมายปัจจุบัน โดยไม่จำเป็นต้องแก้ไขกฎหมายชั้นพระราชบัญญัติขึ้นไป ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในระยะเวลายั่งยืน และเสริมสร้างระบบยุติธรรมทางอาญาของไทยให้มีความสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนในระดับสากล

คำสำคัญ: สิทธิมนุษยชน; กระบวนการยุติธรรมทางอาญา; การละเลยสิทธิ; การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม; หลักกฎหมายสากล

Abstract

This research examines and analyzes the practices of officials in the criminal justice system concerning the protection of human rights in Thailand. It focuses on instances where authorities “neglect” or “disregard” human rights, affecting fairness and efficiency in legal proceedings. The study employs qualitative research methods, including literature review, comparative analysis with legal frameworks in the United Kingdom, the United States, Germany, and France, as well as in-depth interviews, focus group discussions, and public hearings involving legal experts and justice system stakeholders.

Findings indicate that several factors contribute to the neglect of human rights in Thailand’s criminal justice process, including (1) biased attitudes among law enforcement personnel, (2) traditional practices that lack modernization, (3) legal and regulatory constraints that do not adequately protect individual rights, (4) a lack of awareness among officials regarding the rights of suspects, defendants, and victims, and (5) insufficient resources and limited adoption of technology.

The study highlights key procedural shortcomings at various stages of the justice process, such as pre-charge questioning of suspects as witnesses, privacy-intrusive investigative measures, improper handling of testimonies from vulnerable witnesses, unnecessary pretrial detention, and delays in legal proceedings. The research proposes reforms including procedural adjustments to align with human rights principles, strengthened oversight mechanisms, increased use of technology for transparency, and enhanced training for legal practitioners and the public.

The study suggests that meaningful reforms can be implemented within the existing regulations without requiring amendments to statutory

laws. These proposed changes aim to bring immediate improvements while aligning Thailand's criminal justice system with international human rights standards.

Keywords: Human Rights; Criminal Justice System; Neglect of Rights; Justice Reform; International Legal Standards

1. บทนำ

สิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิของบุคคลหรือประชาชนที่รัฐสมัยใหม่ตระหนักและให้ความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา หลักการของสิทธิมนุษยชนในเรื่องดังกล่าวได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางจนกลายเป็นหลักการสากล โดยประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง หลักสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา จึงบัญญัติหลักการสำคัญดังกล่าวไว้ในกฎหมายไทย ดังจะเห็นได้จากมาตรา 28 และมาตรา 29 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ทั้งยังกำหนดรายละเอียดและวิธีปฏิบัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา อนุบัญญัติตลอดจนประกาศและคำสั่งที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตามยังปรากฏอยู่เสมอว่าเจ้าหน้าที่รัฐ “ละเลย” หรือ “เพิกเฉย” ต่อการปฏิบัติเพื่อปกป้องคุ้มครองและเคารพหลักสิทธิมนุษยชนตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ทำให้บุคคลในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้รับผลกระทบจากการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น บันทึกลงของผู้ต้องขังรายหนึ่งซึ่งบรรยายภาพของการถูกกระทบสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมอย่างชัดเจนว่า¹

คุณเคยคิดไหมว่าวันหนึ่งอาจโดนจับแล้วมัดเข้าคุก ประกันตัวไม่ได้
หลักทรัพย์ไม่พอ หรือตำรวจคัดค้านการประกัน กระทั่งศาลหมดเวลา
ทำการ...ท่ามกลางเสียงโหวกเหวกของฝรั่งในกรงขัง ๆ ที่ตะโกนถึง
สิทธิมนุษยชน ตะโกนให้ตำรวจปล่อย ตะโกนว่าฉันไม่ผิด อยากบอก
พ่อต่าน้ำข้าวเหลือเกินว่า “นี่ประเทศไทย สิทธิมนุษยชนมันมาไม่ถึง”
แต่ก็เพื่อยเกินไป

วัตถุประสงค์ของบทความวิจัยนี้จึงต้องการพิสูจน์ว่ามีแนวปฏิบัติในขั้นตอนใดบ้างของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทั้งในชั้นก่อนฟ้องและชั้นพิจารณาพิพากษาคดีที่แม่ปฏิบัติอย่างสอดคล้องตามที่กฎหมายกำหนดแล้ว แต่ในทางปฏิบัติอาจไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ในการคุ้มครองสิทธิของผู้เกี่ยวข้อง พร้อมพิเคราะห์ถึงสาเหตุและปัจจัยที่ก่อ

¹ ภรณ์ทิพย์ มั่นคง, มันทำร้ายเราได้แค่นี้แหละ, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อ่าน, 2564), หน้า 5-7.

หรือเอื้อให้เกิดการละเลยหรือเพิกเฉยต่อสิทธิมนุษยชน โดยเปรียบเทียบกับมาตรฐานระดับสากลเพื่อหาแนวทางการปรับปรุงกฎหมายและอนุบัญญัติที่เกี่ยวข้อง เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นอย่างไม่ตั้งใจในการปฏิบัติงานตามปกติของเจ้าหน้าที่ บทความวิจัยนี้เน้นหาวิธีการแก้ไขปัญหที่สามารถนำมาปฏิบัติได้ทันทีโดยไม่จำเป็นต้องแก้ไขปรับปรุงกฎหมายในระดับพระราชบัญญัติขึ้นไป และเพื่อเผยแพร่ผลการวิจัยสู่สาธารณะและหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นที่การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาเปรียบเทียบกับประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา เยอรมนี และฝรั่งเศส นอกจากนั้นยังมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) จากผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม จำนวน 2 ครั้ง รวมทั้งการสัมภาษณ์รับฟังความคิดเห็นเป็นการทั่วไปอีก 1 ครั้ง

อนึ่ง โครงการศึกษาวิจัยนี้และข้อคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อยทั้งหมดได้ผ่านการตรวจพิจารณาทางจริยธรรมให้สามารถดำเนินการได้ โดยคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสหสถาบัน ชุดที่ 2 สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแล้ว

บทความวิจัยนี้จะเริ่มต้นด้วยการอธิบายถึงสาเหตุหรือปัจจัยที่เอื้อต่อการกระทบสิทธิมนุษยชนในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ จากนั้นจะวิเคราะห์สภาพปัญหาและแนวทางการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในชั้นเจ้าหน้าที่ตำรวจ ชั้นพนักงานอัยการ และชั้นพิจารณาพิพากษาคดีเป็นลำดับรวมทั้งสิ้น 17 ประเด็น โดยกล่าวถึงปัญหาในทางปฏิบัติที่กระทบถึงสิทธิมนุษยชน แนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวตามกฎหมายของต่างประเทศ และข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องในแต่ละประเด็นไปในคราวเดียวกัน

2. สาเหตุหรือปัจจัยที่เอื้อต่อการกระบทสิทธินุชยชนในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่

(1) ทศนคติของเจ้าหน้าที่

ทัศนคติ (attitude) คือ แนวความคิดเห็นที่กำหนดการกระทำหรือพฤติกรรมของบุคคลในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทัศนคติที่เป็นกลางเป็นสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับผู้ปฏิบัติงานด้านกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยปัญหาเกี่ยวกับทัศนคติสามารถพิจารณาได้ใน 2 มิติ คือ (1) ในมิติผู้ต้องหาหรือจำเลย เจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมเชื่อไว้ก่อนแล้วว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นเป็นผู้กระทำความผิด มิฉะนั้นคงไม่ถูกกล่าวหาหรือถูกดำเนินคดี² ความเชื่อหรือทัศนคติเชิงลบดังกล่าวมาซึ่งการปฏิบัติอันเป็นการเพิกเฉยหรือละเลยในการพิทักษ์สิทธินุชยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาต่อเนื่องกันมาตั้งแต่ต้น และ (2) ในมิติผู้เสียหาย เจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมมีทัศนคติเชิงลบต่อผู้เสียหายบางกลุ่ม เช่น ในคดีข่มขืนกระทำชำเราบางคดี พนักงานสอบสวนบางคนมีทัศนคติว่าผู้หญิงที่ถูกข่มขืนกระทำชำเราอาจเป็นสาเหตุของการข่มขืนกระทำชำเรา นั่นเอง เช่น แต่งตัวไม่เหมาะสม³ ด้วยเหตุนี้หากเจ้าหน้าที่ปรับทัศนคติเชิงลบออก และปฏิบัติหน้าที่อย่างเป็นกลางและเที่ยงธรรม จะทำให้ปัญหาการละเลยหรือเพิกเฉยของเจ้าหน้าที่รัฐต่อการกระบทสิทธินุชยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะลดลงอย่างมีนัยสำคัญ และจำนวนคดีที่ศาลยกฟ้องเพราะจำเลยมิได้กระทำความผิดจะลดลงตามไปด้วย

(2) วิธีที่ปฏิบัติกันมา

วัฒนธรรมและบรรทัดฐานบางอย่างภายในหน่วยงานของรัฐ อาจส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่มีทัศนคติดูถูกสิทธินุชยชนของผู้ต้องหา จำเลย หรือผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ค่านิยมเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดและยอมรับกันในกลุ่มเจ้าหน้าที่จนนำไปสู่การละเมิดสิทธินุชยชนโดยไม่รู้ตัว⁴ โดยจำแนกเป็น 2 กรณี ได้แก่ (1) กรณี

² สัมภาษณ์ ผู้พิพากษา เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2566

³ สัมภาษณ์ บุคคลที่มีประสบการณ์ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2566

⁴ P. A. J. Waddington, *Police (Canteen) Sub-Culture: An Appreciation*, The British Journal of Criminology, Volume 39 Issue 2 (March 1999), pp. 287-309.

กฎหมายเปิดช่องให้เจ้าหน้าที่รัฐใช้ดุลพินิจในการไม่ปฏิบัติตามบางอย่างอันเป็นการกระทบต่อสิทธิมนุษยชนได้ แต่เจ้าหน้าที่รัฐเลือกปฏิบัติตามที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา เนื่องจากเห็นว่าการปฏิบัติตามในสิ่งที่กฎหมายบังคับให้กระทำก็เป็นการเพียงพอแล้ว และเมื่อกฎหมายเปิดช่องให้ใช้ดุลพินิจในการไม่ปฏิบัติตามได้ เจ้าหน้าที่รัฐก็ไม่มีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ เช่น ดุลพินิจของศาลในการรับชำระคดีไว้หรือไม่ก็ได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 22 (1)⁵ และ (2) กรณีมีการเปลี่ยนแปลงหลักการของกฎหมายไปแล้ว แต่เจ้าหน้าที่รัฐยังปฏิบัติตามเดิม เช่น ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราแต่เดิมนั้นบัญญัติให้เป็นความผิดอันยอมความได้อย่างกว้างขวาง ต่อมากฎหมายบัญญัติให้การกระทำความผิดดังกล่าวกำหนดให้ยอมความได้ในกรณีจำกัดเท่านั้น⁶ หากเจ้าหน้าที่รัฐเอาใจใส่โดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนของผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมเป็นสำคัญ จะทำให้ปัญหาการละเลยหรือเพิกเฉยสิทธิมนุษยชนของเจ้าหน้าที่รัฐในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาลดน้อยลง

(3) กฎระเบียบบางประการไม่เอื้ออำนวยต่อการปกป้องสิทธิมนุษยชนอย่างเพียงพอ

การที่กฎหมาย กฎระเบียบ หรืออนุบัญญัติ ตลอดจนหนังสือเวียนไม่ได้กำหนดลงไปเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจน ทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐลงเลที่จะปฏิบัติจนกลายเป็นการเพิกเฉยหรือละเลยต่อสิทธิมนุษยชนในที่สุด กฎระเบียบที่ไม่เอื้ออำนวยนั้นสามารถจำแนกออกเป็น 2 ระดับ คือ (1) กฎหมาย ซึ่งกรณีที่กฎหมายไม่เอื้ออำนวยต่อสภาพการณ์ปัจจุบันจำเป็นต้องเสนอแก้ไขกฎหมายต่อไป และ (2) กฎระเบียบอื่น การแก้ไขกฎระเบียบดังกล่าวสามารถกระทำได้ง่ายกว่ากฎหมายที่ต้องผ่านกระบวนการนิติบัญญัติ หากมีการออกกฎระเบียบดังกล่าวให้ชัดเจน จะทำให้การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายอย่างแท้จริง

⁵ การประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 1 วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2566

⁶ สัมภาษณ์ บุคคลที่มีประสบการณ์ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2566

(4) การที่เจ้าหน้าที่รัฐไม่ตระหนักถึงสิทธิของผู้เกี่ยวข้องในคดีอาญา

เจ้าหน้าที่บางคนยังขาดความตระหนักถึงสิทธิของบุคคลในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งจำแนกออกเป็น (1) มิติของผู้เสียหาย เกิดการปฏิบัติที่ไม่ตระหนักถึงสิทธิของผู้เสียหาย อยู่เนื่อง ๆ เช่น กรณีความผิดเกี่ยวกับเพศ พนักงานสอบสวนมิได้จัดให้หญิงผู้เสียหาย ได้รับการถามปากคำโดยพนักงานสอบสวนหญิง แต่อ้างเหตุว่าเป็นกรณีผู้เสียหายยินยอม หรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่น⁷ และ (2) มิติผู้ต้องหาหรือจำเลย เป็นกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลย ควรได้รับการปฏิบัติตามสิทธิที่กำหนดไว้ในกฎหมาย แต่กลับถูกละเลยหรือเพิกเฉย หรือ ดำเนินการโดยล่าช้า เช่น การไม่รีบอายัดตัวผู้ต้องหาที่ถูกคุมขังไว้ในคดีอื่นไว้ดำเนินคดี แต่ กลับปล่อยเวลาให้ล่วงไปจนกระทั่งผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับการปล่อยตัวจากคดีอื่นนั้น แล้วจึงมาดำเนินคดีในภายหลัง ทำให้ต้องมีการควบคุมตัวไว้ระหว่างการสอบสวนนั้น อีกทั้งที่สามารถสอบสวนได้ตั้งแต่เวลาที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นอยู่ในระหว่างคุมขังนั้น

(5) ความจำเป็นเนื่องจากการขาดแคลนทรัพยากร

ผลกระทบจากการไม่มีทรัพยากรเพียงพอและการไม่นำเทคโนโลยีมาใช้ย่อมทำให้เกิดการดำเนินคดีและการอำนวยความสะดวกที่ล่าช้า ส่งผลต่อปัญหาการละเลยหรือ เพิกเฉยของเจ้าหน้าที่รัฐและนำมาสู่การกระทบสิทธิมนุษยชนได้ ซึ่งมีอย่างน้อยสองปัจจัย ปัญหาหลัก คือ (1) การขาดแคลนทรัพยากรบุคคล สถานที่ และงบประมาณ เช่น กรณี ขาดแคลนพนักงานสอบสวนหญิง (2) กรณีที่ยังมิได้พัฒนาระบบเทคโนโลยีให้พร้อมต่อ การอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน เช่น การใช้ภาพหรือเสียงในกระบวนการยุติธรรม

ประเด็นปัญหาที่คณะผู้วิจัยรวบรวมและนำมาวิเคราะห์เพื่อค้นหาแนวทางแก้ไขมี ทั้งหมด 17 ประเด็น ประกอบด้วย ประเด็นปัญหาในชั้นก่อนฟ้องคดี 13 ประเด็น (จำแนก เป็นประเด็นปัญหาในชั้นเจ้าหน้าที่ตำรวจ 8 ประเด็นในหัวข้อที่ 3 และประเด็นปัญหาในชั้น พนักงานอัยการ 5 ประเด็น ในหัวข้อที่ 4) และประเด็นปัญหาในชั้นพิจารณาพิพากษาคดี อีก 4 ประเด็นในหัวข้อที่ 5 ดังนี้

⁷ สัมภาษณ์ บุคคลที่มีประสบการณ์ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2566

3. บทวิเคราะห์สภาพปัญหาและแนวทางการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในชั้นเจ้าหน้าที่ตำรวจ

(1) การเรียกผู้ต้องหามาเป็นพยานก่อนแจ้งข้อกล่าวหา

การดำเนินการของเจ้าหน้าที่ตำรวจมีความสำคัญยิ่ง เพราะเป็นด่านแรกที่จะต้องจับกุมคุมขัง รวมทั้งสอบสวนผู้เกี่ยวข้อง การกระทบสิทธิมนุษยชนจึงเกิดขึ้นได้ง่ายกว่าชั้นอื่น โดยทั่วไป ผู้ต้องหาไม่มีสิทธิไม่ให้การปรักปรำตนเอง (Right Against Self-Incrimination) สิทธิดังกล่าวในต่างประเทศถูกนำมาใช้ในกรณีเจ้าหน้าที่ตำรวจตั้งคำถามในฐานะผู้ต้องสงสัยด้วย⁸ มิใช่เฉพาะเมื่อตกเป็นผู้ต้องหาแล้วเท่านั้น ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้กำหนดให้ต้องมีการ “แจ้งสิทธิของผู้ต้องหาหรือผู้ถูกจับ” แต่ในทางปฏิบัติ เจ้าหน้าที่ที่จะแจ้งสิทธิดังกล่าวเมื่อผู้ต้องหาตกเป็นผู้ต้องหาแล้ว คณะผู้วิจัยพบว่า มีบางกรณีที่พนักงานสอบสวนเรียกผู้ต้องหามาสอบสวนในฐานะพยานก่อนแจ้งข้อกล่าวหา ซึ่งการที่ผู้ต้องหามาให้การในฐานะพยานนั้น เจ้าหน้าที่มิได้แจ้งสิทธิด้วย ทำให้ผู้ต้องหาในฐานะพยานไม่ทราบสิทธิดังกล่าวจนอาจกระทบสิทธิที่พึงมีพึงได้ตามกฎหมาย และอาจถูกดำเนินคดีในข้อหาแจ้งความเท็จได้ ตามแนวคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5346/2540 และมีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1418/2553 วางบรรทัดฐานว่า การเรียกพยานมาสอบปากคำไม่จำเป็นต้องแจ้งสิทธิ แม้ภายหลังผู้ต้องหาจะตกเป็นจำเลย คณะผู้วิจัยได้รวบรวมสาเหตุของปัญหาดังกล่าวแล้ว พบว่าปัญหาการกระทบสิทธิมนุษยชนดังกล่าวเกิดจากการที่พนักงานสอบสวนได้รับคำร้องทุกข์โดยยังไม่อาจะระบุตัวผู้ต้องหาได้ พนักงานสอบสวนจึงจำเป็นต้องเรียกผู้ที่เกี่ยวข้องกับความผิดมาสอบปากคำเพื่อรวบรวมพยานหลักฐานก่อนจะแจ้งข้อกล่าวหา⁹ ในหมายเรียกพยานก็มีได้ระบุข้อเท็จจริงหรือรายละเอียดที่เพียงพอว่าจะให้ผู้ที่ถูกออกหมายเรียกมาให้ปากคำเรื่องใด ซึ่งทำให้ผู้ต้องหาไม่ทราบสิทธิและไม่สามารถใช้สิทธิของตนได้อย่างเต็มที่¹⁰ ซึ่งเป็นการละเลยสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องหาหรือจำเลย

⁸ ปกป้อง ศรีสนิท, สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2563), หน้า 105.

⁹ การประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 1 วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2566

¹⁰ การประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 1 วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2566

เมื่อพิจารณากฎหมายต่างประเทศที่นำมาศึกษาแล้วพบว่า กฎหมายแต่ละประเทศให้ความสำคัญกับกรณีที่พนักงานสอบสวนสงสัยว่าบุคคลที่มาให้ถ้อยคำในฐานะพยานจะเป็นผู้กระทำความผิด เนื่องจากบุคคลดังกล่าวจำเป็นต้องได้รับการคุ้มครองสิทธิไม่ต่างจากการเป็นผู้ต้องหา แม้การเรียกบุคคลมาสอบปากคำในฐานะพยานย่อมกระทำได้ เพื่อให้พนักงานสอบสวนมีโอกาสรวบรวมพยานหลักฐานพอสมควรที่จะพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา¹¹ เพราะถ้าเรียกผู้ต้องหามาแจ้งข้อกล่าวหาขณะที่พยานหลักฐานยังไม่เพียงพอ อาจเกิดปัญหาการกระทบสิทธิมนุษยชนของบุคคลได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อสอบพยานไปแล้วมีพยานหลักฐานที่แสดงถึงการกระทำความผิดเชื่อมโยงกับพยานนั้นมากขึ้น พนักงานสอบสวนก็จะสอบปากคำในลักษณะเป็นผู้ต้องหา พร้อมทั้งแจ้งสิทธิแก่พยานเช่นเดียวกับสิทธิของผู้ต้องหาด้วย

สำหรับแนวทางแก้ไขปัญหา ระยะแรกควรมีการกำหนดไว้ในคำสั่งสำนักงานตำรวจแห่งชาติให้มีการนำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 133 วรรคสอง มาใช้ประกอบกับมาตรา 234 เพื่อคุ้มครองพยานที่ต้องสงสัย กล่าวคือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 133 วรรคสอง บัญญัติให้การถามปากคำผู้เสียหายหรือบุคคลใดซึ่งมีเหตุอันควรเชื่อว่าถ้อยคำของเขาอาจเป็นประโยชน์แก่คดี (หมายรวมถึงพยานด้วย) โดยบัญญัติว่า “พนักงานสอบสวน...ต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ว่าด้วยพยานบุคคล” และมาตรา 234 ซึ่งเป็นบทบัญญัติว่าด้วยพยานบุคคล บัญญัติว่า “พยานไม่ต้องตอบคำถามซึ่งโดยตรงหรือโดยอ้อม อาจจะทำให้เขาถูกฟ้องคดีอาญา เมื่อมีคำถามเช่นนั้น ให้ศาลเตือนพยาน” หากนำบทบัญญัติทั้งสองมาพิจารณาประกอบกันจะเห็นว่าพยานควรได้รับการเตือนหรือแจ้งสิทธิในลักษณะที่จะไม่ให้

¹¹ การประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 2 วันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2567

การปรักปรำตนเองได้เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ อาจนำวิธีการสอบสวนที่เรียกว่า “PEACE Model”¹² มาใช้ด้วย

ในระยะยาว ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยบัญญัติให้ชัดเจนว่า กรณีที่สงสัยว่าพยานที่ให้ปากคำนั้นเป็นผู้กระทำความผิดหรือผู้ต้องหา ให้พนักงานสอบสวนสอบปากคำผู้นั้นโดยดำเนินการในลักษณะเดียวกับการสอบสวนผู้ต้องหา

(2) การแสวงหาพยานหลักฐานโดยอาจจะเกิดความเป็นส่วนตัว

(2.1) การค้นเพื่อแสวงหาพยานหลักฐาน

¹² PEACE Model หมายถึง เทคนิคการสอบสวนรูปแบบหนึ่งของอังกฤษ ซึ่งมาจาก P (Planning and Preparation), E (Engage and Explain), A (Account), C (Closure) และ E (Evaluation) เป็นการพูดคุยในลักษณะเป็นการสนทนา ทำให้เกิดความคุ้นเคยระหว่างการสอบสวน นอกจากนี้ยังคำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชนโดยผู้ถูกกล่าวหาจะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ สามารถสรุปโดยสังเขปได้ดังนี้

(1) P (Planning and Preparation) หมายถึง การวางแผนและการเตรียมการ ซึ่งผู้มีหน้าที่สอบสวนจำเป็นต้องดำเนินการให้พร้อมที่สุดก่อนทำการสอบสวน รวมทั้งต้องทราบด้วยว่าใครจะเป็นผู้เข้ารับการสัมภาษณ์ และเพราะเหตุใด

(2) E (Engage and Explain) หมายถึง การสร้างความร่วมมือและการอธิบาย โดยขั้นตอนนี้มีความสำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการสัมภาษณ์เพราะเป็นการสร้างความไว้วางใจ จึงต้องสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตรและความอาทรต่อผู้เข้ารับการสัมภาษณ์

(3) A (Account) หมายถึง การให้ข้อมูล ซึ่งเป็นการชี้แจงและตั้งคำถามทักทาย ผู้สัมภาษณ์จะรวบรวมถ้อยคำถึงเหตุการณ์ต่างๆ อย่างครบถ้วน นอกจากนี้ยังมีการถามเพื่อให้มีการขยายความหรือตั้งคำถามที่ทักทายจากคำให้การกรณีที่มีข้อมูลขัดแย้งกัน

(4) C (Closure) หมายถึง การปิดการสัมภาษณ์ เป็นขั้นตอนสรุปคำสัมภาษณ์ เพื่อให้เข้าใจข้อมูลตรงกัน รวมทั้งทบทวนว่ายังมีประเด็นใดหลงเหลืออีกหรือไม่ อย่างไร

(5) E (Evaluation) หมายถึง การประเมินผล ขั้นตอนนี้ต้องประเมินว่าการสัมภาษณ์เป็นไปตามที่คาดหวังหรือไม่ เพื่อพิจารณาว่าการสัมภาษณ์นั้นมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด ทั้งนี้เพื่อปรับปรุงการสัมภาษณ์ในครั้งต่อไป

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 บัญญัติให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้ โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ เพื่อทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่าง ๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิด และเพื่อพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา จึงเป็นดุลพินิจโดยแท้ของพนักงานสอบสวนที่จะรวบรวมพยานหลักฐานมากน้อยเพียงใด หรือจะเรียกบุคคลใดมาเป็นพยานหรือหมายเรียกเอกสารที่เกี่ยวข้องเข้ามาเป็นพยานหรือไม่ก็ได้ และศาลมักไม่ก้าวล่วง¹³ เมื่อศาลอนุมัติหมายค้นแล้ว และเมื่อค้นเสร็จ พนักงานสอบสวนมีหน้าที่ต้องทำรายงานการค้นเสนอให้ศาลทราบ แต่ศาลก็มักไม่ได้ตรวจสอบรายงานการค้นนั้น¹⁴ เนื่องจากผู้พิพากษาที่อนุมัติหมายค้นกับผู้พิพากษาที่ได้รับรายงานการค้นมักเป็นคนละคน¹⁵ นอกจากนี้ ในหมายค้นบางครั้งยังระบุไว้เพียงกว้าง ๆ จึงเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ตำรวจใช้ดุลพินิจอย่างกว้างขวางในการหาพยานหลักฐานมาสนับสนุนเพื่อพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหา แต่ไม่มีการค้นหาพยานหลักฐานที่พิสูจน์ให้เห็นความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาด้วย ซึ่งเจ้าหน้าที่ตำรวจอาจใช้อำนาจที่ละเมิดสิทธิส่วนตัวของบุคคลมากเกินไป

สำหรับแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวสำหรับการค้นเพื่อแสวงหาพยานหลักฐาน มีดังนี้

(ก) ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมคำสั่งสำนักงานตำรวจแห่งชาติ และหมายค้น ศาลควรระบุรายละเอียดการค้นให้มากยิ่งขึ้น โดยค้นเท่าที่จำเป็นและสมควรเพื่อคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัว และในหมายค้นศาลควรระบุเรื่องการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาไว้ด้วย เพื่อให้เจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ทำการค้นได้ตระหนักถึงสิทธิดังกล่าวอย่างแท้จริง ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่ตำรวจมีหน้าที่ระบุรายละเอียดเสนอศาลเพื่อพิจารณา

¹³ อุทัย อาทิวะ, การสอบสวน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: หจก. วี.เจ.พรินติ้ง, 2565), หน้า 195.

¹⁴ สัมภาษณ์ ผู้พิพากษา เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2566

¹⁵ การประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 2 วันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2567

(ข) การค้นอาจใช้เทคโนโลยีโดยบันทึกภาพและเสียงขณะค้นเพื่อเป็นพยานหลักฐานว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจได้ดำเนินการค้นโดยถูกต้องตามหมายค้นหรือไม่ อย่างไร

(ค) เมื่อค้นเสร็จเรียบร้อยแล้ว อาจขอให้ศาลที่อนุมัติหมายค้นพิจารณารายงานการค้นอีกครั้ง เพื่อตรวจสอบว่าการค้นนั้นเป็นไปตามที่ร้องขอหรือไม่ หากพบความไม่ถูกต้อง ศาลควรเตือนเจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อปรับปรุงการทำงานให้ถูกต้องเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

(2.2) การถามปากคำผู้เสียหายที่เป็นหญิงในความผิดเกี่ยวกับเพศ

ในการถามปากคำผู้เสียหายที่เป็นเพศหญิงในความผิดเกี่ยวกับเพศนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 133 วรรคสี่ กำหนดให้การถามปากคำผู้เสียหายซึ่งเป็นหญิงให้พนักงานสอบสวนหญิงเป็นผู้สอบสวน “เว้นแต่ผู้เสียหายนั้นยินยอมหรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่น” เนื่องจากพนักงานสอบสวนหญิงมีจำนวนไม่เพียงพอในทุกสถานีตำรวจ ดังนั้น พนักงานสอบสวนชายจึงจำเป็นต้องอาศัย “เหตุจำเป็นอย่างอื่น” ตามกฎหมายให้พนักงานสอบสวนที่เป็นเพศชายมาสอบสวนแทน¹⁶ อย่างไรก็ตาม มีประเด็นปัญหาสำคัญ ได้แก่ การใช้ถ้อยคำที่ไม่เหมาะสมในการถามปากคำ หรือการกระทำของพนักงานสอบสวนชายที่ไม่เหมาะสมอยู่เนื่อง ๆ

ตามหลักกฎหมายต่างประเทศ หากกล่าวโดยเจาะจงอย่างสาธารณรัฐฝรั่งเศส ในความผิดเกี่ยวกับเพศ ต้องใช้พนักงานสอบสวนที่เป็นเพศเดียวกันเป็นผู้สอบสวนกรณีที่ผู้เสียหายต้องการ ซึ่งถือเป็นแนวปฏิบัติที่ดีเรื่องเพศสภาพของบุคคล เพราะเป็นการบัญญัติกฎหมายที่แสดงถึงความเท่าเทียมกันทางเพศ ดังนั้นแทนที่จะคำนึงถึงผู้เสียหายที่เป็นหญิงเป็นสำคัญ รัฐควรมุ่งเน้นไปถึงความเท่าเทียมกันทางเพศ อย่างไรก็ตาม เมื่อปัจจุบันพนักงานสอบสวนหญิงยังมีไม่เพียงพอ กรณีของประเทศไทยจึงต้องเร่งแก้ปัญหาเฉพาะหน้าไปก่อน

¹⁶ สัมภาษณ์ บุคคลที่มีประสบการณ์ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2566

แนวทางการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้เสียหายในความผิดเกี่ยวกับเพศ
ดำเนินการดังนี้

(ก) ในแง่ของปริมาณคดีที่มีผู้เสียหายเป็นเพศหญิง ควรมีการเพิ่ม
พนักงานสอบสวนหญิงมากขึ้น เพื่อบรรเทาปัญหาการขาดแคลนบุคลากร โดยจัดทำ
“โครงการเพิ่มปริมาณพนักงานสอบสวนหญิง”

(ข) จัดทำ “โครงการอบรมเข้มแข็งปฏิบัติการสำหรับพนักงานสอบสวนใน
คดีความผิดเกี่ยวกับเพศ” เพื่อปรับทัศนคติและให้พนักงานสอบสวนไม่ใช้คำพูดหรือกิริยา
ท่าทางอันเป็นการดูถูกเหยียดหยาม หรือดูหมิ่นผู้อื่น กรณีฝ่าฝืนหรือมีข้อร้องเรียน ต้องถูก
ลงโทษทางวินัยหรือถูกดำเนินคดีอาญาฐานที่เกี่ยวข้อง

(ค) จัดทำ “โครงการประชาสัมพันธ์กฎหมายและกฎระเบียบที่ออกใหม่”
เพื่อสร้างความเข้าใจในความผิดที่มีการแก้ไขเพิ่มเติม เช่น กรณีความผิดเกี่ยวกับเพศที่
การยอมความได้จำกัดลงมาก โดยสำนักงานตำรวจแห่งชาติอาจประชาสัมพันธ์ในหลาย
ลักษณะ เช่น ออกเป็นหนังสือเวียนประเด็นทางกฎหมายที่มีการแก้ไขเพิ่มเติมใหม่ หรือ
จัดการอบรม เพื่อให้เจ้าหน้าที่ได้รับข้อมูลใหม่สำหรับการปฏิบัติหน้าที่

(2.3) การถามปากคำผู้ที่มีอายุไม่เกิน 18 ปี

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 133 ทวิ ในการถาม
ปากคำผู้ที่มีอายุไม่เกิน 18 ปี ให้แยกถามปากคำเป็นส่วนสัดส่วนในสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับเด็ก
โดยมีนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่เด็กร้องขอ และพนักงานอัยการอยู่
ร่วมด้วยในการถามปากคำ ในทางปฏิบัติพบว่าพนักงานสอบสวนบางครั้งจำเป็นต้องถาม
ปากคำไปพลางก่อนที่จะมีบุคคลต่าง ๆ ตามที่กฎหมายกำหนดมาครบเรียกว่า “สอบแห้ง”
โดยเมื่อมีสหวิชาชีพ บุคคลที่เด็กร้องขอ และพนักงานอัยการร่วมอยู่ด้วยในการถามปากคำ
เด็กนั้น ก็ยังถามคำถามที่ได้สอบแห้งไปแล้วอีก ซึ่งอาจกระทบกระเทือนจิตใจของเด็กซ้ำ
เป็นครั้งที่สองได้ อีกทั้งยังไม่มีสถานที่สอบสวนเด็กที่เหมาะสมเป็นส่วนสัดส่วนตามที่ระบุไว้ใน
กฎหมายในทุกพื้นที่ บางครั้งใช้วิธีการนั่งล้อมวงกันถามปากคำเด็ก ทำให้เด็กรู้สึกตื้นท้ง
และไม่กล้าบอกความจริง ซึ่งไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย¹⁷

¹⁷ การประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 1 วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2566

คณะผู้วิจัยเห็นว่า ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยมีบทบัญญัติที่คุ้มครองเด็กซึ่งเป็นบุคคลเปราะบางได้เป็นมาตรฐานดีอยู่แล้ว เพียงแต่ในการปฏิบัติยังอาจมีการละเลยหรือเพิกเฉยถึงสิทธิดังกล่าวอยู่

แนวทางแก้ไขปัญหาในการถามปากคำผู้เสียหายหรือพยานที่มีอายุไม่เกิน 18 ปี มีดังนี้

(ก) ควรระบุตัวอย่างไว้ในคำสั่งสำนักงานตำรวจแห่งชาติจำกัดขอบเขตของคำว่า “กรณีจำเป็นเร่งด่วนอย่างยิ่ง” เพื่อให้พนักงานสอบสวนมีแนวบรรทัดฐานเดียวกันและมีให้นำข้อยกเว้นมาใช้เป็นหลัก

(ข) กรณีจำเป็นต้องสอบไปพลางก่อน เช่น ไม่สามารถสอบสวนเต็มรูปแบบได้โดยเร็ว แต่พนักงานสอบสวนเกรงว่าพยานหลักฐานหรือผู้กระทำความผิดจะหลบหนี ควรสอบปากคำผู้เกี่ยวข้องนอกจากตัวผู้เสียหายเพื่อให้ได้เค้าโครงเรื่องเสียก่อน แล้วจึงดำเนินการเต็มรูปแบบอีกครั้งโดยเร็ว

(ค) ควรกำหนดไว้ในกฎหมายหรือระเบียบปฏิบัติว่าในกรณีจำเป็นสามารถใช้การประชุมผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ได้ โดยใช้ประกอบกับพระราชบัญญัติธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2562 เนื่องจากมิได้มีการลงลายชื่อแบบต่อหน้า¹⁸ ปรากฏข้อเท็จจริงว่าในช่วงการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ก็เคยมีการสอบสวนผ่านระบบดังกล่าวมาแล้วเช่นกัน¹⁹ และไม่ปรากฏว่ามีปัญหาประการใดเกี่ยวกับการสอบสวน แต่กลับเป็นการใช้เทคโนโลยีให้เป็นประโยชน์ สามารถประหยัดเวลาและค่าเดินทางมาประชุมร่วมกันได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดความชัดเจน ควรมีระเบียบรองรับในเรื่องดังกล่าว

(ง) พิจารณาทบทวนค่าตอบแทนของนักจิตวิทยาและนักสังคมสงเคราะห์ให้เหมาะสม สอดคล้องกับภาระหน้าที่และสภาพการณ์ปัจจุบัน โดยแก้ไขเพิ่มเติมระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยการจ่ายค่าตอบแทนแก่นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ที่เข้า

¹⁸ การประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 2 วันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2567

¹⁹ การประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 2 วันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2567

ร่วมในการร้องทุกข์ การสอบสวน การไต่สวนมูลฟ้อง และการพิจารณา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 12 ทวิ

(3) ระยะเวลาสอบปากคำที่ไม่เหมาะสม

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับระยะเวลาการควบคุมผู้ถูกจับไว้ในมาตรา 87 ให้พนักงานสอบสวนมีระยะเวลา 48 ชั่วโมงนับแต่เวลาที่นำตัวผู้ถูกจับมาซึ่งที่ทำการของพนักงานสอบสวนในการรวบรวมพยานหลักฐานรวมทั้งการสอบปากคำด้วย นอกจากนี้ มาตรา 130 ยังกำหนดไว้ว่าให้เริ่มการสอบสวนโดยมิชักช้า จะทำการในทีใด เวลาใด แล้วแต่จะเห็นสมควร หากพนักงานสอบสวนเริ่มทำการสอบสวนโดยมิชักช้าย่อมทำการสอบสวนเสร็จได้อย่างรวดเร็ว ทำให้ทราบว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำผิดจริงหรือไม่ ถ้าพยานหลักฐานแสดงได้ว่าผู้ต้องหาไม่ใช่ผู้กระทำผิด ผู้ต้องหาย่อมได้รับการปล่อยตัวโดยเร็ว อันเป็นการคุ้มครองเสรีภาพของผู้ต้องหาอีกทางหนึ่ง²⁰ แต่กฎหมายมิได้กำหนดว่าการสอบปากคำผู้เกี่ยวข้องในคดีจะมีระยะเวลาเท่าใด ประเด็นปัญหา ได้แก่ กรณีที่ผู้ต้องหาถูกจับเวลาเที่ยงคืน แต่พนักงานสอบสวนสอบปากคำไปถึงเวลาเที่ยงวันจนกระทั่งผู้ต้องหาจำต้องรับสารภาพ²¹ หรือการเรียกผู้ต้องหามาให้ปากคำในเวลาดึก ซึ่งอาจเป็นเพราะคดีอุกฉกรรจ์จึงต้องรีบสอบสวน²² หรือเป็นกรณีที่ผู้ต้องหาเป็นจำนวนมาก กว่าที่จะสอบสวนได้ครบทุกคนก็ถึงเวลาดึก²³ นอกจากนี้อาจเป็นเพราะพนักงานสอบสวนมีช่วงเวลาทำงานเวลาดึก²⁴ หรือเป็นวิธีที่ทำให้พนักงานสอบสวนได้ข้อมูลที่ต้องการ เพราะผู้ต้องหาเกิดความอึดอัด เบื่อหน่าย รำคาญ ง่วง หรือเพลีย จึงให้การต่อพนักงานสอบสวนตามข้อกล่าวหา จะได้เสร็จสิ้นกระบวนการให้ปากคำ²⁵ จะเห็นว่ากรณีดังกล่าวอาจกระทบสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมได้ การสอบปากคำโดยใช้

²⁰ ชัยเกษม นิติสิริ, **ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ภาค 2 สอบสวน**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2552), หน้า 106.

²¹ การประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 1 วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2566

²² สัมภาษณ์ พนักงานสอบสวน เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2566

²³ การประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 1 วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2566

²⁴ สัมภาษณ์ พนักงานสอบสวน เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2566

²⁵ สัมภาษณ์ พนักงานสอบสวน เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2566

เวลาที่ไม่เหมาะสมนั้นส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในชั้นเจ้าพนักงานสืบสวน เนื่องจากในขั้นตอนของการสืบสวนนั้น จะมีการสืบสวนขยายผลจากตัวผู้กระทำความผิดต่อไปว่า มีผู้ใดเกี่ยวข้องอีกหรือไม่ มีการชุกซ้อนของกลางไว้ที่ใดอีกหรือไม่ เป็นต้น กระบวนการสืบสวนจึงเป็นกระบวนการที่ใช้เวลาในการสอบปากคำที่ไม่แน่นอน จึงอาจกระทบสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมได้ง่าย²⁶

หลักกฎหมายของสาธารณรัฐฝรั่งเศสมีการกำหนดกรอบระยะเวลาในการควบคุมตัวและสอบสวนอย่างชัดเจน หากเจ้าหน้าที่ของรัฐมีเจตนาที่จะใช้วิธีการสอบทรมานเวลาหลายชั่วโมงโดยไม่เคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เช่น สอบสวนต่อเนื่องโดยไม่ให้พัก ไม่ให้รับประทานอาหาร สอบสวนในขณะที่ร่างกายเหนื่อยล้า กฎหมายเปิดโอกาสให้มีการร้องต่อพนักงานอัยการหรือผู้พิพากษาซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบสำนวนการสอบสวนแต่ละประเภทให้สามารถแก้ไขวิธีการสอบสวนเหล่านั้นได้ และหากแก้ไขไม่ได้ก็ต้องปล่อยตัวบุคคลดังกล่าวทันที นอกจากนี้ บุคคลที่ถูกละเมิดสิทธิยังสามารถฟ้องต่อรัฐให้ชดเชยค่าเสียหายได้อีกด้วย

คณะผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า ประเทศไทยอาจนำวิธีการของกฎหมายสาธารณรัฐฝรั่งเศสมาใช้ได้ หากปรากฏว่ามีการสอบปากคำโดยไม่เหมาะสม ผู้ให้ถ้อยคำมีสิทธิร้องขอให้หยุดการสอบปากคำได้ และให้แจ้งไปยังพนักงานอัยการในท้องที่ที่มีการสอบปากคำเพื่อสั่งให้มีการแก้ไขวิธีการสอบสวนทันที

แนวทางแก้ไขปัญหาในการป้องกันมิให้มีการสอบปากคำหวนเวลา มีดังนี้

(ก) ควรกำหนดเป็นแนวปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ตำรวจว่า ให้พนักงานสอบสวนเป็นผู้สอบปากคำเป็นสำคัญ พนักงานสืบสวนไม่ควรมีอำนาจในการสอบปากคำผู้ต้องหาในลักษณะนี้ ซึ่งในทางปฏิบัติก่อนพนักงานสืบสวนจะนำตัวผู้ต้องหามายังพนักงานสอบสวนก็ได้สอบปากคำมาแล้วล่วงหน้า โดยถือเป็นการแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐานตามความในมาตรา 2 (10) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา²⁷

²⁶ สัมภาษณ์ พนักงานสอบสวน เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2566

²⁷ สัมภาษณ์ พนักงานสอบสวน เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2566

(ข) ควรกำหนดเป็นแนวปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ตำรวจ โดยห้ามมิให้มีการสอบปากคำผู้ต้องหาหรือพยานนานเกินสมควร เพราะอาจเข้าข่ายการขู่เข็ญหรือทรมาน ตามมาตรา 135 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งไม่อาจรับฟังเป็นพยานหลักฐานได้ตามมาตรา 226

(ค) ควรสร้างความตระหนักว่าการกระทำความผิดอาจเป็นความผิดฐานกระทำการที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตามมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้นุ้คคลสูญหาย พ.ศ. 2565 ด้วย²⁸

(ง) ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หากปรากฏว่ามีการสอบปากคำโดยไม่เหมาะสม ผู้ให้ถ้อยคำมีสิทธิร้องขอให้หยุดการสอบปากคำได้

²⁸ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้นุ้คคลสูญหาย พ.ศ. 2565 มาตรา 6 บัญญัติว่า “ผู้ใดเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐลงโทษหรือกระทำความผิดด้วยประการใดที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อันเป็นเหตุให้ผู้อื่นถูกลดทอนคุณค่าหรือละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานความเป็นมนุษย์ หรือเกิดความเจ็บปวดหรือความทุกข์ทรมานแก่ร่างกายหรือจิตใจที่มีใช่การกระทำความผิดตามมาตรา 5 ผู้นั้นกระทำความผิดฐานกระทำการที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

การกระทำตามวรรคหนึ่ง ไม่รวมถึงอันตรายอันเป็นผลปกติหรือสืบเนื่องจากการลงโทษทั้งปวงที่ชอบด้วยกฎหมาย”

มาตรา 5 บัญญัติว่า “ผู้ใดเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ กระทำความผิดด้วยประการใดให้ผู้อื่นเกิดความเจ็บปวดหรือความทุกข์ทรมานอย่างร้ายแรงแก่ร่างกายหรือจิตใจ เพื่อวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้

- (1) ให้ได้มาซึ่งข้อมูลหรือคำรับสารภาพจากผู้ถูกกระทำหรือบุคคลที่สาม
 - (2) ลงโทษผู้ถูกกระทำเพราะเหตุอันเกิดจากการกระทำหรือสงสัยว่ากระทำของผู้นั้นหรือบุคคลที่สาม
 - (3) ข่มขู่หรือขู่เข็ญผู้ถูกกระทำหรือบุคคลที่สาม
 - (4) เลือกปฏิบัติไม่ว่ารูปแบบใด
- ผู้นั้นกระทำความผิดฐานกระทำทรมาน”

และให้แจ้งไปยังพนักงานอัยการในท้องที่ที่มีการสอบปากคำเพื่อสั่งให้มีการแก้ไขวิธีการสอบสวนทันที

(4) รูปแบบการสอบสวนที่เป็นหนังสือ

ในการสอบสวนนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 139 กำหนดให้พนักงานสอบสวน “บันทึก” การสอบสวน โดยที่ มาตรา 1 (20) นิยามคำว่า “บันทึก” ให้ความความถึง “หนังสือใดที่พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจจดไว้เป็นหลักฐานในการสอบสวนความผิดอาญา รวมทั้งบันทึกคำร้องทุกข์และคำกล่าวโทษด้วย” หากพิจารณาตัวบทดังกล่าวข้างต้นอย่างเคร่งครัดแล้ว จะเห็นว่าการสอบสวนต้องมีการบันทึกเป็นหนังสือในรูปแบบกระดาษเท่านั้น ทั้งที่สามารถนำเทคโนโลยีปัจจุบันมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการจัดทำหลักฐานการสอบสวนด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรมได้

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณากฎหมายของต่างประเทศแล้วปรากฏว่า ทั้ง 4 ประเทศ มีบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดให้ใช้การสอบสวนโดยใช้ภาพและเสียงทั้งสิ้น คณะผู้วิจัย เห็นว่า การใช้เทคโนโลยีบันทึกภาพและเสียงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องได้ฟังถ้อยคำทั้งหมด นอกจากนี้ ยังสามารถพิจารณาสิหน้าทำทางต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นประโยชน์ในการต่อสู้คดี การดำเนินคดี หรือการพิจารณาพิพากษาคดี

แนวทางแก้ไขปัญหามีดังนี้

(ก) ควรจัดหาโปรแกรมและทรัพยากรอื่น ๆ ที่จำเป็นเพื่อให้สามารถสอบสวนโดยใช้การบันทึกภาพและเสียงได้ ทั้งยังสามารถเชื่อมต่อระบบกับหน่วยงานทั้งหมดของกระบวนการยุติธรรม ซึ่งเป็นงานใหญ่ระดับชาติ แต่หากทำสำเร็จจะก่อให้เกิดคุณูปการอย่างใหญ่หลวงต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย

(ข) ในระหว่างที่ยังไม่มีการเชื่อมต่อระบบทั้งหมดเข้าด้วยกัน พนักงานสอบสวนอาจดำเนินการคู่ขนานทั้งบันทึกเป็นหนังสือและระบบบันทึกภาพและเสียง เพื่อประโยชน์สูงสุดในการดำเนินคดี

(ค) ควรแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและระเบียบการตำรวจให้ “บันทึก” หมายความว่ารวมถึงบันทึกภาพและเสียงที่พนักงานฝ่ายปกครองหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจทำขึ้นไว้เป็นหลักฐานด้วย

(5) การจับและแจ้งข้อกล่าวหาโดยยังมิได้รวบรวมพยานหลักฐานให้รอบด้าน

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134 วรรคสอง และ มาตรา 131 กำหนดหน้าที่ให้พนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา การที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อกล่าวหา ก่อนโดยยังมิได้มีการรวบรวมพยานหลักฐานให้ครบถ้วนเพื่อจะทราบได้ว่าคนที่จะถูกแจ้งข้อกล่าวหา นั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ หรือเป็นผู้กระทำความผิดจึงเป็นการกระทบสิทธิของผู้ต้องหาอย่างสำคัญ เพราะการที่บุคคลตกเป็นผู้ต้องหา ย่อมเสียสิทธิหลายประการ เช่น ถูกควบคุมตัว ถูกพิมพ์ลายนิ้วมือซึ่งข้อมูลจะถูกบันทึกอยู่ในฐานข้อมูลทะเบียนประวัติผู้ต้องหาของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ²⁹ แม้ต่อมาบุคคลนั้นจะเป็นผู้บริสุทธิ์แต่ก็ไม่ได้ทำให้สถานะเมื่อครั้งถูกพิมพ์นิ้วมือในฐานผู้ต้องหาถูกลบทิ้งไปได้โดยง่าย³⁰ ทั้งบุคคลนั้นยังอาจอยู่ในสถานะผู้ต้องหานานเป็นปี ซึ่งบางกรณีผู้ต้องหาต้องการแสดงพยานหลักฐานเพื่อยืนยันความบริสุทธิ์แก่พนักงานสอบสวนแต่กลับถูกปฏิเสธ โดยให้ผู้ต้องหานำหลักฐานดังกล่าวไปยื่นในชั้นพนักงานอัยการหรือชั้นศาลแทน³¹ หรือกรณีพนักงานสอบสวนใช้เพียงภาพที่ผู้ต้องหาสวมหมวกโดยเห็นหน้าไม่ชัด แล้วออกหมายเรียกผิดตัว³² ส่วนกรณีออกหมายจับ ศาลจะช่วยกลั่นกรองเบื้องต้นก่อน โดยพิจารณาหลักฐานตามสมควร จึงลดโอกาสการจับผิดตัวได้³³

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมันระบุไว้ชัดเจนว่าต้องมีการรวบรวมพยานหลักฐานอย่างมากเพียงพอ กล่าวคือ อาศัยความสงสัยอย่างหนักแน่น หรือเป็นไปได้สูง

²⁹ ประมวลระเบียบการตำรวจไม่เกี่ยวกับคดี ลักษณะที่ 32 การพิมพ์ลายนิ้วมือ พ.ศ. 2566

³⁰ การประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 1 วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2566

³¹ การประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 1 วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2566

³² การประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 1 วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2566

³³ การประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 1 วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2566

ว่าบุคคลนั้นเป็นผู้กระทำผิดจริง สหรัฐอเมริกาก็มีหลักกฎหมายว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือพนักงานสอบสวนต้องมีเหตุอันน่าเชื่อถือในการจับกุมและควบคุมตัวบุคคล (Probable Cause) มิฉะนั้นศาลจะมีให้ฝากขัง และศาลจะสั่งปล่อยตัวผู้ต้องหาทันที ซึ่งเป็นไปตามหลักของ The 4th Amendment และเมื่อพิจารณาหลักกฎหมายต่างประเทศทั้งหลายแล้ว มักพบว่ามีการใช้หลักปล่อยเป็นหลัก ควบคุมตัวเป็นข้อยกเว้น และกฎหมายยังคำนึงว่าไม่ให้พนักงานสอบสวนควบคุมตัวนานเกินไปด้วย ซึ่งหากพิจารณาเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยก็มีลักษณะเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม จากการประชุมกลุ่มย่อยและการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า พนักงานสอบสวนพยายามรวบรวมพยานหลักฐานตามสมควรว่าผู้นั้นน่าจะได้กระทำความผิดตามข้อหา นั้นแล้วจึงแจ้งข้อกล่าวหา แต่มีบางกรณีเท่านั้นที่ยังรวบรวมพยานหลักฐานยังไม่รอบด้าน โดยเฉพาะผู้ที่ถูกจับเพราะกระทำความผิดซึ่งหน้า

แนวทางแก้ไขปัญหา ได้แก่ การกำหนดแนวทางเพิ่มเติมไว้ในคำสั่งสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ดังต่อไปนี้

(ก) กรณีไม่ใช่ความผิดซึ่งหน้า ควรรวบรวมพยานหลักฐานให้หนักแน่นพอสมควร (มีพยานหลักฐานตามสมควรว่าผู้นั้นน่าจะได้กระทำความผิด) แล้วจึงจับและแจ้งข้อกล่าวหา เพื่อป้องกันมิให้ต้องจับตัวผู้ต้องหาไว้นานเกินสมควรโดยไม่จำเป็น และเป็นไปตามหลักการของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

(ข) กรณีความผิดซึ่งหน้า ควรดำเนินคดีอย่างรวดเร็ว และหากมีพยานหลักฐานชัดเจนว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิด ต้องรีบดำเนินการเพื่อให้พนักงานอัยการมีความเห็นสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องโดยเร็ว

(6) การไม่ปล่อยตัวผู้ต้องหาทันทีหลังจากศาลมีคำสั่งไม่อนุญาตให้ฝากขังต่อไป

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87 มิได้กำหนดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนว่าหากศาลไม่อนุญาตให้ฝากขังต่อไปแล้ว แต่ยังคงอยู่ในระยะเวลาฝากขังเดิมอยู่ เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์จะปล่อยตัวผู้กระทำความผิดได้ทันทีหรือไม่ หากคำสั่งศาลที่ไม่ชัดเจนว่าให้ปล่อยเมื่อใด เจ้าหน้าที่ก็ไม่กล้าปล่อยตัวผู้ต้องหาซึ่งไปจนกว่าจะครบกำหนดเวลาฝากขัง

เพราะคำนึงถึงหลักความศักดิ์สิทธิ์ของคำพิพากษา³⁴ ที่ประชุมกลุ่มย่อยได้เสนอทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยให้ศาลระบุไว้ในหมายว่าจะให้มีผลตั้งแต่วันที่ใดโดยไม่ต้องรอให้หมดวัน คือ 24.00 น.³⁵ หรือหมายปล่อยสามารถเพิ่มข้อความได้ เช่น “ปล่อยทันที หรือปล่อยโดยเร็ว” เป็นต้น

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้กำหนดไว้ว่าจะต้องปล่อยตัวผู้ต้องหาในทันที แต่ในทางปฏิบัติศาลจะกำหนดว่าจะให้ปล่อยวันใด ราชทัณฑ์ก็จะปล่อยในวันนั้น ในกรณีที่ศาลไม่อนุญาตให้ฝากขังต่อไป แต่ผู้ต้องหาจะยังอยู่ในระยะเวลาฝากขังเดิม ผู้ต้องหาจะต้องรอให้ถึงวันที่สิ้นสุดระยะเวลาจึงจะถูกปล่อย

หลักกฎหมายในสหรัฐอเมริกา หากศาลไม่พบสาเหตุอันน่าเชื่อได้ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดหรือ Probable Cause และไม่ให้มีการฝากขังต่อไป ศาลจะต้องมีคำสั่งให้ปล่อยตัวจำเลยในทันที (The Judge Will Order Immediate Release) ซึ่งกฎหมายอังกฤษก็กำหนดในลักษณะเดียวกัน ส่วนในเยอรมนี หากผู้พิพากษาพิจารณาแล้วว่าการจับกุมเป็นการอันไม่มีเหตุผลโดยชอบ หรือสาเหตุในการจับกุมไม่มีผลบังคับใช้อีกต่อไป ผู้พิพากษาจะต้องมีคำสั่งให้ปล่อยตัวบุคคลดังกล่าว เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบจะต้องไม่รื้อจนสิ้นสุดระยะเวลาที่กำหนด เนื่องจากการจงใจปล่อยตัวบุคคลโดยล่าช้าถือเป็นความผิดฐานจำคุกบุคคลโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย นอกจากนี้ในฝรั่งเศส หากผู้พิพากษาแห่งเสรีภาพและการกักขังเห็นว่าไม่มีเหตุจำเป็นตามกฎหมาย ผู้พิพากษาแห่งเสรีภาพและการกักขังอาจเลือกใช้มาตรการควบคุมทางตุลาการ หรือการใช้กำไลอิเล็กทรอนิกส์ หรืออาจปล่อยตัวทันทีก็ได้ ข้อสังเกตคือคำสั่งของศาลล้วนต้องชัดเจนเพื่อให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องสามารถปฏิบัติในขั้นตอนต่อไปได้ทันทีโดยไม่ก่อให้เกิดความสับสนหรือต้องรอให้ถึงเวลา 24.00 น.

แนวทางแก้ไขปัญหามีดังนี้

(ก) ศาลควรระบุในหมายปล่อยว่าให้ปล่อยตัวทันทีโดยไม่ต้องรอจนถึง 24.00 น. จึงจะปล่อยตัวได้

³⁴ การประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 1 วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2566

³⁵ การประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 1 วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2566

(ข) ควรนำระบบอิเล็กทรอนิกส์เข้ามาใช้เมื่อศาลมีหมายปล่อยแล้ว เจ้าหน้าที่ควรรับส่งสำเนาหมายปล่อยไปยังเรือนจำเพื่อเตรียมข้อมูลต่าง ๆ ให้พร้อม เพื่อลดขั้นตอนเมื่อผู้ถูกควบคุมตัวถึงเรือนจำแล้ว และเป็นการลดขั้นตอนและเวลาในการที่เจ้าหน้าที่จะต้องนำหมายไปถึงเรือนจำจึงจะปล่อยได้

(ค) ควรมีการจัดรถรับส่งให้มีจำนวนมากขึ้นหรือรับส่งถึงขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องรอกลับพร้อมกันทุกคน

(7) การอายัดตัวผู้ต้องหาในคดีอื่นโดยไม่เร่งรัดดำเนินคดีที่ถูกอายัดตัว

การสอบสวนในคดีที่ผู้ต้องหาถูกอายัดตัวและรับโทษจำคุกในเรือนจำในคดีอื่นนั้น การสอบสวนมักจะล่าช้า ไม่ต่อเนื่อง และไม่เป็นธรรม เนื่องจากกระบวนการในการสอบสวนในคดีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกอายัดตัวนั้น ไม่มีกำหนดเวลาในการดำเนินการ ซึ่งกระทบสิทธิของบุคคลเป็นอย่างมาก เนื่องจากผู้ต้องหาไม่ได้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมโดยทันที ทำให้เกิดการกระทบต่อพยานหลักฐานทั้งของฝ่ายผู้กล่าวหาและฝ่ายผู้ต้องหา เนื่องจากประจักษ์พยานอาจเสียชีวิต หรือความจำของพยานอาจเลือนหาย เป็นต้น ซึ่งเคยมีคดีที่มีการอายัดตัวผู้ต้องหาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2564 แต่เพิ่งมีการดำเนินคดีและส่งสำนวนให้พนักงานอัยการปี พ.ศ. 2566

ปัญหานี้แทบจะไม่ปรากฏในกฎหมายต่างประเทศ เนื่องจากพนักงานสอบสวนดำเนินคดีไปตามปกติเหมือนหนึ่งไม่มีการอายัดตัว กล่าวคือ เมื่อพนักงานสอบสวนรับคดีมาดำเนินการ ก็จะดำเนินคดีนั้นตามกรอบระยะเวลาตามปกติ อย่างไรก็ตาม ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยมิได้กำหนดกรอบเวลาในการสอบสวนไว้ มีแต่เพียงกำหนดให้เริ่มการสอบสวนโดยไม่ชักช้า และจะทำการในที่ไหนใด เวลาใด แล้วแต่จะเห็นสมควร ดังนั้น กรอบเวลาคือเมื่อคดีจะขาดอายุความหรือคดีจะหมดระยะเวลาฝากขังครั้งสุดท้ายไปโดยปริยาย

แนวทางแก้ไขปัญหานี้ ควรดำเนินการดังต่อไปนี้

(ก) ควรมีหนังสือสั่งการกำชับให้ปฏิบัติตามกฎหมายและกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด และให้ผู้บังคับบัญชาตรวจสอบอย่างใกล้ชิดว่าต้องดำเนินการภายในเวลาที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากำหนด

(ข) ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาโดยกำหนดให้พนักงานสอบสวนดำเนินคดีแก่ผู้ต้องหาที่จำคุกในคดีอื่น โดยไม่ต้องรอให้ผู้ต้องหาพ้นโทษจากคดีอื่นก่อน

(ค) ควรมีการจัดทำฐานข้อมูลกลางเพื่อให้เกิดความสะดวกและป้องกันการหลงลืมล่าช้า โดยประสานความร่วมมือระหว่างสำนักงานตำรวจแห่งชาติและกรมราชทัณฑ์ เพื่อให้เกิดความสะดวกในการตรวจสอบ

(8) การจัดหาล่ามในการสอบสวน

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 13 วรรคสอง กำหนดให้พนักงานสอบสวนมีหน้าที่จัดหาล่ามโดยมิชักช้าให้แก่ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย หรือพยาน ไม่สามารถพูดหรือเข้าใจภาษาไทย และไม่มีล่าม ซึ่งข้อเท็จจริงปรากฏว่าล่ามมีจำนวนไม่เพียงพอและภาษาก็ไม่มีความหลากหลายสำหรับการแปล³⁶ บางครั้งแม้จะมีล่ามขึ้นทะเบียนไว้ แต่ผู้ต้องหาพูดอีกภาษาหนึ่ง หรือบางครั้งก็ต้องให้ผู้ต้องหาคนอื่นช่วยแปลให้กันแทน³⁷

หลักกฎหมายต่างประเทศ การมีล่ามเป็นเรื่องสำคัญมาก เป็นต้นว่าในอังกฤษห้ามการสอบปากคำผู้ต้องสงสัย เว้นแต่จะมีการจัดเตรียมบุคคลที่สามารถแปลเพื่อช่วยให้เข้าใจและสื่อสารกันได้

แนวทางแก้ไขปัญหา ควรกำหนดแนวทางที่เกี่ยวข้องกับล่ามดังต่อไปนี้

(ก) ควรมีบัญชีล่ามส่วนกลาง เพื่อให้สามารถติดต่อล่ามได้

³⁶ สัมภาษณ์ บุคคลที่มีประสบการณ์ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2566

³⁷ ประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 1 วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2566; เทียบเคียงกับ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 357/2545 “การที่โจทก์จัดให้ อ. เพื่อนผู้เสียหายซึ่งอยู่ในที่เกิดเหตุและทางราชการมิได้รับรองการเป็นล่าม ให้เป็นล่ามการสืบพยานผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 237 ทวิ นั้น ไม่มีกฎหมายใดห้ามมิให้เป็นล่ามไว้ ทั้งจำเลยก็ได้คัดค้านล่ามดังกล่าวไว้ในการสืบพยาน การเบิกความของผู้เสียหายซึ่งเป็นชาวต่างประเทศและไม่เข้าใจภาษาไทยจึงชอบด้วยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 46 วรรคสี่ ประกอบมาตรา 15 แล้ว”

(ข) ควรนำเทคโนโลยีการสื่อสารทางไกลมาใช้กับกรณีล่าม เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนล่าม และอาจมีการแก้ไขเพิ่มเติมระเบียบเกี่ยวกับคดีให้ดำเนินการกรณีดังกล่าวได้

(ค) ควรประสานกับหน่วยงาน เช่น ตำรวจท่องเที่ยว กองการต่างประเทศ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ หรือองค์การตำรวจสากล (INTERPOL) ให้จัดเจ้าหน้าที่ผู้มีความสามารถด้านภาษามาช่วยในการเป็นล่าม เป็นต้น

4. บทวิเคราะห์สภาพปัญหาและแนวทางการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในชั้นพนักงานอัยการ

(1) การพิจารณาสั่งคดีโดยเร่งรีบเพื่อไม่ให้คดีขาดอายุความหรือพ้นระยะเวลาฝากขังครั้งสุดท้าย

พนักงานอัยการมีหน้าที่พิจารณาสั่งคดีโดยวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในสำนวนการสอบสวนที่พนักงานสอบสวนส่งมายังพนักงานอัยการนั้นมีมูลพอฟังว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิดและมีพยานหลักฐานพอที่ศาลจะลงโทษผู้ต้องหานั้นหรือไม่ หากข้อเท็จจริงในสำนวนการสอบสวนยังไม่เพียงพอในการสั่งคดี พนักงานอัยการมีอำนาจสั่งให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนเพิ่มเติมได้ แต่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก็ไม่ได้กำหนดกรอบระยะเวลาให้แก่พนักงานสอบสวนว่าต้องส่งสำนวนการสอบสวนเพิ่มเติมไปยังพนักงานอัยการภายในกำหนดเวลาใด นอกจากนั้น สำนักงานอัยการสูงสุดก็ไม่ได้กำหนดระเบียบให้พนักงานอัยการสั่งคดีให้ทันกำหนดระยะเวลาตามหมายขังหรือกำหนดระยะเวลาผิดฟ้องหรือพิจารณาสั่งคดีแต่อย่างใด ทั้งการเร่งรัดสั่งคดีมากเกินไปอาจทำให้เสียความยุติธรรมได้ เนื่องจากพนักงานอัยการจะต้องพิจารณาซึ่งน้ำหนักพยานหลักฐานว่ามีความน่าเชื่อถือเพียงใด และไม่ควรสั่งฟ้องหากพยานหลักฐานยังไม่มีน้ำหนักพอที่ศาลจะลงโทษผู้ต้องหานั้นได้³⁸ ซึ่งปัญหาการเร่งรีบสั่งคดีในชั้นพนักงานอัยการและปัญหาการแจ้งข้อกล่าวหาโดยยังมิได้รวบรวมพยานหลักฐานให้รอบด้านในชั้นพนักงานสอบสวน

³⁸ เข็มชัย ชุตินวงศ์, เอกสารวิชาการส่วนบุคคล ชื่อบทความ “หลักนิติธรรมกับการสั่งคดีของพนักงานอัยการ”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2540), หน้า 12-13.

มักเป็นปัญหาอันเกี่ยวกับการเริ่มต้นคดีโดยการจับกุมและคุมขัง³⁹ โดยสาเหตุสำคัญคือปริมาณพนักงานสอบสวนมีไม่เพียงพอ เนื่องจากค่าตอบแทนของพนักงานสอบสวนไม่เพียงพอต่อการครองชีพ ซึ่งเมื่อค่าตอบแทนไม่พอใจให้เจ้าหน้าที่ตำรวจมาดำรงตำแหน่งเป็นพนักงานสอบสวน ย่อมทำให้ปริมาณงานเกินกำลังพนักงานสอบสวนที่มีอยู่

เมื่อพิจารณากฎหมายต่างประเทศที่นำมาศึกษาแล้วไม่ปรากฏแนวทางของกฎหมายสำหรับเรื่องนี้โดยเฉพาะ เนื่องจากในต่างประเทศแต่ละประเทศจะมีการรวบรวมพยานหลักฐานให้เพียงพอต่อการฟ้องต่อศาลเสียก่อน และอาจมีบริบทอื่นที่แตกต่างกันประกอบด้วย เช่น ระยะเวลาในการฟ้องคดีหลังจากผู้ต้องหาถูกควบคุมตัว ทำให้จำเป็นต้องรวบรวมพยานหลักฐานพอสมควรที่ให้เห็นว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิด

แนวทางแก้ไขปัญหา ควรมีความร่วมมือระหว่างสำนักงานตำรวจแห่งชาติกับสำนักงานอัยการสูงสุด โดยในคดีที่มีการจับกุมผู้ต้องหาและมีการฝากขังไว้ หากคดีดังกล่าวมีความซับซ้อนจำเป็นต้องใช้เวลาในการรวบรวมพยานหลักฐาน พนักงานสอบสวนควรปรึกษารื้อกับพนักงานอัยการเสียตั้งแต่ต้น เพื่อให้พนักงานอัยการทราบรายละเอียดคดีพอสมควร หากมีการสั่งฟ้องโดยกระชั้นชิด พนักงานอัยการก็ยังมีข้อมูลในคดีนั้นอยู่แล้วที่จะสั่งฟ้องหรือไม่สั่งฟ้อง เพื่อมิให้กระทบสิทธิมนุษยชนของบุคคลที่ถูกฟ้องนั้น นอกจากนั้นควรให้พนักงานอัยการได้เข้ามามีบทบาทตั้งแต่ในชั้นพนักงานสอบสวนในคดีสำคัญโดยการสืบพยานไต่สวนหน้าก่อนฟ้องคดีนอกเหนือจากเหตุตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 237 ดังเช่นกรณีคดีค้ำมนุษย์เมื่อมีเหตุจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 มาตรา 31 ซึ่งจะช่วยให้พนักงานอัยการและพนักงานสอบสวนได้มีโอกาสหารือร่วมกันตั้งแต่ต้น

³⁹ การสัมมนารับฟังความคิดเห็นของโครงการวิจัย วันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2567

(2) การทบทวนความเห็นในการพิจารณาสิ่งคดีสำหรับสารบบรับความอาญา ปรากฏตัวผู้ต้องหาที่ไม่ได้ส่งตัวมา

สารบบรับความอาญาปรากฏตัวผู้ต้องหาที่ไม่ได้ส่งตัวมา (สำนวน ส.2) เป็นการรับสำนวนที่ยังไม่ได้มีการรับตัวผู้ต้องหา โดยพนักงานสอบสวนเห็นควรสั่งไม่ฟ้อง หรือเห็นควรสั่งฟ้องแต่ยังเรียกหรือจับตัวไม่ได้ และการรับสำนวนรู้ตัวผู้กระทำความผิดซึ่งผู้ต้องหาถูกแจ้งข้อหาได้หลบหนีไปในระหว่างการสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 142 วรรคสาม

ระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2563 ข้อ 77⁴⁰ ได้กำหนดแนวทางในการสั่งคดีสำหรับผู้ต้องหาที่ยังเรียกหรือจับตัวไม่ได้ (สำนวน ส.2) ซึ่งพนักงานสอบสวนส่งสำนวนการสอบสวนมายังพนักงานอัยการเพียงอย่างเดียว โดยไม่ได้มีการส่งตัวผู้ต้องหามาด้วย หากพนักงานอัยการเห็นว่า ควรสั่งฟ้องผู้ต้องหาที่ยังเรียกหรือจับตัวไม่ได้ตามความในวรรคสี่ของมาตรา 141 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ก็ให้พนักงานอัยการทำความเห็นควรสั่งฟ้องผู้ต้องหาและแจ้งให้ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติหรือผู้ว่าราชการจังหวัดจัดการให้ได้ตัวผู้ต้องหามาภายในกำหนดอายุความ และให้แจ้งพนักงานสอบสวนว่า เมื่อได้ตัวผู้ต้องหาให้แจ้งข้อหาและ

⁴⁰ ระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2563 ข้อ 77 การสั่งคดีสำหรับผู้ต้องหาที่ยังเรียกหรือจับตัวไม่ได้ กำหนดว่า “ในคดีที่พนักงานอัยการเห็นว่า ควรสั่งฟ้องผู้ต้องหาที่ยังเรียกหรือจับตัวไม่ได้ตามความในวรรคสี่ของมาตรา 141 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ให้ทำความเห็นว่า “ควรสั่งฟ้อง (ระบุชื่อผู้ต้องหา ฐานความผิด และบทกฎหมาย).... แต่ยังไม่ได้ตัวผู้ต้องหา ให้แจ้งผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติหรือผู้ว่าราชการจังหวัด จัดการให้ได้ตัวมาภายในอายุความ.... ปี นับแต่วันกระทำความผิด” และให้แจ้งพนักงานสอบสวนด้วยว่า เมื่อได้ตัวผู้ต้องหาแล้วให้แจ้งข้อหาและสอบสวนผู้ต้องหาให้ถูกต้องครบถ้วนเสียก่อน

กรณีตามวรรคหนึ่ง หากคดีอยู่ในอำนาจและหน้าที่ของสำนักงานอัยการจังหวัดที่มีได้ตั้งอยู่ ณ ตัวจังหวัด หรือสำนักงานอัยการคดีศาลแขวง ให้พนักงานอัยการแจ้งนายอำเภอซึ่งสำนักงานอัยการตั้งอยู่ในเขตอำเภอนั้นเป็นผู้จัดการให้ได้ตัวผู้ต้องหามาดำเนินคดีภายในอายุความ

เมื่อได้สอบสวนผู้ต้องหาตามวรรคหนึ่งแล้ว ให้พนักงานอัยการมีคำสั่งตามมาตรา 143 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา”

สอบสวนผู้ต้องหาให้ถูกต้องครบถ้วนเสียก่อนส่งตัวผู้ต้องหาไปยังพนักงานอัยการ ในกรณี
สำนวน ส.2 พนักงานอัยการยังไม่อาจสั่งฟ้องผู้ต้องหาได้ ทำได้แต่เพียงให้ความเห็น
“ควรสั่งฟ้อง” เท่านั้น โดยไม่สามารถ “สั่งฟ้อง” ผู้ต้องหาได้ เนื่องจากยังไม่ได้ตัวผู้ต้องหา
มาเพื่อฟ้องแต่อย่างใด

ในกรณีที่พนักงานอัยการได้ทำความเห็นควรสั่งฟ้องผู้ต้องหาในสำนวน ส.2 ไว้แล้ว
หากภายหลังได้ตัวผู้ต้องหาแล้วและพนักงานอัยการมีความเห็นเปลี่ยนแปลงไปโดยเห็น
ควรสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหา ก็จะต้องมีการเสนอความเห็นตามลำดับชั้นไปถึงอธิบดีอัยการเพื่อ
พิจารณาทบทวนว่าจะสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาตามความเห็นที่ได้เสนอมาใหม่หรือไม่ จึงเห็นได้ว่า
การที่พนักงานอัยการจะกลับความเห็นเดิมก็ต้องผ่านกลไกการตรวจสอบโดยเสนอ
ความเห็นตามลำดับชั้นถึงอธิบดีอัยการ ในทางปฏิบัติพนักงานอัยการบางส่วนก็เห็นว่า การ
เสนอความเห็นตามลำดับชั้นถึงอธิบดีอัยการเป็นการเพิ่มขึ้นตอนในการดำเนินคดีตามปกติ
อันทำให้กระบวนการพิจารณาสั่งคดีล่าช้าออกไป และเห็นว่าการกลับความเห็นเดิมอาจทำ
ให้ตนถูกตั้งข้อสงสัยในการปฏิบัติหน้าที่ได้⁴¹ การไม่ทบทวนความเห็นในสำนวน ส.2 จึงอาจ
กระทบสิทธิของผู้ต้องหาในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและการได้รับความช่วยเหลือ
เนื่องจากพนักงานอัยการอาจมิได้พิจารณาพยานหลักฐานที่เป็นคุณแก่ผู้ต้องหาอันอาจ
พิสูจน์ถึงความบริสุทธิ์ได้ โดยการรวบรวมพยานหลักฐานในสำนวน ส.2 ส่วนใหญ่จะเป็น
การรวบรวมเฉพาะพยานหลักฐานของฝ่ายผู้เสียหายหรือฝ่ายผู้กล่าวหาเท่านั้น อาจจะไม่
ได้รับฟังข้ออ้างหรือข้อต่อสู้ของฝ่ายผู้ต้องหา พนักงานอัยการจึงมักไม่ให้ความสำคัญมาก
เมื่อเทียบกับสำนวน ส.1 ซึ่งเป็นกรณีที่เรียกหรือจับตัวผู้ต้องหาได้

ในกรณีที่มิพยานหลักฐานอ้างว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ พนักงาน
อัยการบางส่วนก็อาจเกรงว่าจะถูกตั้งข้อสังเกตหรือข้อสงสัยในการปฏิบัติหน้าที่จาก
ผู้บังคับบัญชาได้ หากมีการเสนอความเห็นกลับความเห็นเดิม จึงไม่ได้ทบทวนข้อเท็จจริง

⁴¹ สัมภาษณ์ ผู้พิพากษา เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2566 และสัมภาษณ์ พนักงานอัยการ เมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2567

และพยานหลักฐานที่เป็นคุณแก่ผู้ต้องหา⁴² เนื่องจากยังไม่มีแนวทางปฏิบัติที่สำนักงานอัยการสูงสุดกำหนดไว้โดยชัดเจน ซึ่งเป็นกรณีที่อาจไม่ตระหนักถึงสิทธิของบุคคล

ในทางปฏิบัติการเสนอทบทวนความเห็นสำนวน ส.2 ไปยังอธิบดีอัยการเป็นการแสดงถึงความบริสุทธิ์ยุติธรรม เนื่องจากการสั่งคดีโดยผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่า หากปรากฏว่ามีข้อเท็จจริงเพิ่มเติมอันเป็นคุณแก่ผู้ต้องหา พนักงานอัยการเจ้าของสำนวนก็สามารถเสนอความเห็นไปตามลำดับชั้นได้โดยไม่มีปัญหาแต่อย่างใด⁴³

จากการศึกษาไม่ปรากฏแนวทางของกฎหมายต่างประเทศ เพราะการพิจารณาออกคำสั่งของพนักงานอัยการจะต้องพิจารณาจากพยานหลักฐานที่เป็นคุณหรือไม่เป็นคุณทั้งหมด รวมทั้งพยานหลักฐานที่ได้รับมาในภายหลัง แต่ในการประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 2 ผู้เข้าร่วมการประชุมมีความเห็นว่า ในทางปฏิบัติการเสนอทบทวนความเห็นสำนวน ส.2 ไปยังอธิบดีอัยการเป็นการแสดงถึงความบริสุทธิ์ยุติธรรม เนื่องจากการสั่งคดีโดยผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่า หากปรากฏว่ามีข้อเท็จจริงเพิ่มเติมอันเป็นคุณแก่ผู้ต้องหา พนักงานอัยการเจ้าของสำนวนก็สามารถเสนอความเห็นไปตามลำดับชั้นได้โดยไม่มีปัญหาแต่อย่างใด⁴⁴

แนวทางแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดความชัดเจน ควรมีหนังสือเวียนกำหนดแนวทางกรณีสำนวน ส.2 ซึ่งได้ตัวผู้ต้องหาภายหลัง ให้พนักงานอัยการผู้รับผิดชอบคดีมีอำนาจหน้าที่พิจารณาทบทวนพยานหลักฐานทั้งหมดอีกครั้ง ทั้งที่เป็นคุณและเป็นโทษแก่ผู้ต้องหา โดยไม่ต้องคำนึงว่าจะขัดแย้งกับความเห็นทางคดีเดิมหรือไม่

(3) การควบคุมตัวระหว่างการอุทธรณ์หรือฎีกา

(3.1) การปล่อยตัวจำเลยซึ่งถูกขังในระหว่างอุทธรณ์หรือฎีกา

⁴² สัมภาษณ์ ผู้พิพากษา เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2566 และสัมภาษณ์ พนักงานอัยการ เมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2567

⁴³ การประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 2 วันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2567

⁴⁴ การประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 2 วันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2567

แม้การควบคุมตัวจำเลยที่ศาลพิพากษายกฟ้องโจทก์จะกระทำได้โดยศาลมีอำนาจสั่งขังจำเลยในระหว่างที่คดียังไม่ถึงที่สุด ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 185 และมาตรา 72 (6) แต่การขังจำเลยภายหลังจากที่ศาลชั้นต้นได้มีคำพิพากษายกฟ้องโจทก์ไปแล้วนั้นเป็นมาตรการบังคับในทางอาญาที่กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของจำเลย ซึ่งศาลจะต้องชั่งน้ำหนักระหว่างการรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคมกับสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่จะถูกกระทบกระเทือน ในปัจจุบันยังไม่มีข้อบังคับหรือระเบียบใดของศาล ที่กำหนดเงื่อนไขในการสั่งขังหรือปล่อยจำเลยภายหลังจากศาลมีคำพิพากษายกฟ้องที่ชัดเจน จึงยังปรากฏว่ามีการสั่งขังจำเลยอยู่เสมอในกรณีที่พนักงานอัยการร้องขอให้ขังจำเลยไว้ก่อนระหว่างอุทธรณ์หรือฎีกา

อย่างไรก็ตาม ระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาชั้นศาลสูงของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2563 ข้อ 30 วรรคสี่⁴⁵ กำหนดหน้าที่ให้สำนักงานอัยการประจำศาลชั้นต้นส่งสำนวนคดีอัยการศาลสูงเพื่อจัดทำคำแถลงขอให้ศาลสั่งปล่อยจำเลยที่ถูกขังระหว่างอุทธรณ์หรือฎีกา ในกรณีที่ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ หรือผู้บัญชาการ ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาของพนักงานสอบสวน ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือผู้มีอำนาจตามกฎหมายเกี่ยวกับวิธีพิจารณาความอาญาอื่นเห็นชอบด้วยกับคำสั่งไม่อุทธรณ์หรือไม่ฎีกา ซึ่งระเบียบดังกล่าวกำหนดภารกิจของพนักงานอัยการในการอำนวยความสะดวกและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยต้องกระทำด้วยความรวดเร็ว เเท่าเทียม และเป็นธรรมกับทั้งต้องกระทำให้เป็นที่เป็นที่เชื่อถือศรัทธาแก่ประชาชน และคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตลอดจนสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลย แต่เมื่อพนักงานอัยการยังไม่สามารถยื่นคำแถลงขอให้ปล่อยตัวจำเลยที่ถูกขังระหว่างอุทธรณ์หรือฎีกาได้ทันทีที่มีคำสั่งไม่อุทธรณ์หรือไม่ฎีกา แต่จะต้องรอสำนวนจากสำนักงานอัยการประจำศาลชั้นต้นและผู้มีอำนาจให้ความเห็นแย้งเห็นชอบด้วยกับคำสั่งไม่อุทธรณ์หรือไม่ฎีกาเสียก่อนที่จะยื่นคำแถลงขอให้

⁴⁵ ระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาชั้นศาลสูงของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2563 ข้อ 30 วรรคสี่ กำหนดว่า “ในกรณีตามวรรคสามหากจำเลยถูกขังอยู่ระหว่างอุทธรณ์หรือฎีกา ให้สำนักงานอัยการประจำศาลชั้นต้นรีบส่งสำนวนคดีอัยการศาลสูงเพื่อดำเนินการจัดทำคำแถลงขอให้ศาลสั่งปล่อยจำเลยด้วย”

ศาลสั่งปล่อยจำเลยที่ถูกขังระหว่างอุทธรณ์หรือฎีกา จึงอาจเป็นกระบวนการยุติธรรมที่ล่าช้าและกระทบต่อสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีภายในเวลาอันสมควร

(3.2) การไม่ยื่นคำร้องขอยุติการขยายระยะเวลาอุทธรณ์หรือฎีกา

เมื่อศาลชั้นต้นหรือศาลชั้นอุทธรณ์ได้มีคำพิพากษาแล้ว กฎหมายเปิดช่องให้มีการอุทธรณ์คัดค้านคำพิพากษาศาลชั้นต้นหรือฎีกาคัดค้านคำพิพากษาศาลชั้นอุทธรณ์ได้ภายในกำหนดหนึ่งเดือนนับแต่วันอ่านหรือถือว่าได้อ่านคำพิพากษานั้น ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 198 และมาตรา 216 ประกอบมาตรา 198 อย่างไรก็ตาม หากมีพฤติการณ์พิเศษซึ่งผู้อุทธรณ์หรือผู้ฎีกาไม่สามารถยื่นอุทธรณ์หรือฎีกาได้ภายในกำหนดระยะเวลาอุทธรณ์หรือฎีกา ผู้ยื่นอุทธรณ์หรือฎีกามีสิทธิยื่นคำร้องขออนุญาตขยายระยะเวลาอุทธรณ์หรือฎีกาออกไปก่อนสิ้นกำหนดได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 23 ประกอบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15 ทั้งนี้ ในกรณีที่พนักงานอัยการโจทก์มีคำสั่งไม่อุทธรณ์หรือฎีกา จะต้องส่งเรื่องให้ผู้มีอำนาจทำความเห็นแย้งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 145 และมาตรา 145/1 หากผู้มีอำนาจทำความเห็นแย้ง ไม่แย้งคำสั่งไม่อุทธรณ์หรือฎีกาของพนักงานอัยการ คำสั่งของพนักงานอัยการจึงจะเป็นคำสั่งเด็ดขาดไม่อุทธรณ์หรือฎีกา⁴⁶ การที่พนักงานอัยการยุติการขยายระยะเวลาอุทธรณ์หรือฎีกามีความสำคัญกับสถานะคดีว่าถึงที่สุดเมื่อใด ซึ่งจะส่งผลต่อการที่ศาลจะออกหมายจำคุกคดีถึงที่สุดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 74 ความเป็นนักโทษเด็ดขาดตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มาตรา 4 ได้บัญญัติว่า “นักโทษเด็ดขาด หมายความว่า บุคคลซึ่งถูกขังไว้ตามหมายจำคุกภายหลังคำพิพากษาถึงที่สุด และให้หมายความรวมถึงบุคคลซึ่งถูกขังไว้ตามคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมายให้ลงโทษด้วย” หากจำเลยยังไม่มีสถานะเป็นนักโทษเด็ดขาดก็ย่อมไม่มีสิทธิได้รับประโยชน์ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มาตรา 52 นอกจากนั้น เมื่อคดียังไม่ถึงที่สุด จำเลยก็ยังไม่ได้รับสิทธิทูลเกล้าฯ ถวายเรื่องราวต่อพระมหากษัตริย์ขอรับพระราชทานอภัยโทษ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 259

⁴⁶ ธานิศ เกศพิทักษ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 14 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2561), หน้า 781.

คดีถึงที่สุดเมื่อใดนั้น ศาลฎีกาได้วางบรรทัดฐานไว้ในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 917/2564 (ประชุมใหญ่) ว่าตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 147 วรรคสอง บัญญัติว่า “คำพิพากษาหรือคำสั่งใด ซึ่งอาจอุทธรณ์ ฎีกา หรือมีคำขอให้พิจารณาใหม่ได้นั้น ถ้ามิได้อุทธรณ์ ฎีกา หรือร้องขอให้พิจารณาใหม่ในเวลาที่กำหนดไว้ ให้ถือว่าเป็นที่สุดตั้งแต่ระยะเวลาเช่นนั้นได้สิ้นสุดลง” จากบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าว คำว่า “ระยะเวลานั้นได้สิ้นสุดลง” หมายถึงระยะเวลานี้สิ้นสุดที่กำหนดโดยกฎหมาย คือ เมื่อครบกำหนดหนึ่งเดือนนับแต่วันอ่านหรือถือว่าได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งให้คู่ความฟังตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 198 และมาตรา 216 ในกรณีคู่ความยื่นคำร้องขอขยายระยะเวลาอุทธรณ์ ฎีกา และคู่ความมิได้ใช้สิทธิอุทธรณ์หรือฎีกาตามที่ได้ขอขยายระยะเวลาไว้ ในการออกหมายจำคุกเมื่อคดีถึงที่สุดย่อมต้องกลับไปใช้ระยะเวลาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 147 วรรคสอง ประกอบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่กำหนดโดยกฎหมาย และโดยเหตุที่ปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายหรือระเบียบที่กำหนดให้พนักงานอัยการมีหน้าที่ยื่นคำร้องขอยุติการขยายระยะเวลาอุทธรณ์หรือฎีกา เมื่อผู้มีอำนาจทำความเห็นแย้งเห็นชอบด้วยกับคำสั่งไม่อุทธรณ์หรือไม่ฎีกาของพนักงานอัยการ ย่อมส่งผลกระทบต่อสิทธิในการบังคับตามคำพิพากษาอย่างเหมาะสม เนื่องจากหากต้องรอให้สิ้นสุดระยะเวลาตามที่ได้ขยายระยะเวลาอุทธรณ์หรือฎีกา ก็จะส่งผลให้การบังคับตามคำพิพากษาเป็นไปอย่างล่าช้ากว่าที่ควรและอาจกระทบต่อสิทธิของจำเลยในฐานะนักโทษเด็ดขาดตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560

ประเด็นนี้มีปัญหาข้อกฎหมายตามระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาชั้นศาลสูงของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2563 ข้อ 30 กรณีผู้มีอำนาจทำความเห็นแย้งเห็นชอบกับคำสั่งไม่อุทธรณ์ฎีกา ให้สำนักงานอัยการประจำศาลชั้นต้นที่เก็บสำนวนไว้ต้องส่งสำนวนคืนอัยการศาลสูงเพื่อจัดทำคำแถลงขอให้ศาลสั่งปล่อยตัวจำเลย ซึ่งหากดำเนินการช้าก็อาจเป็นกรณีไม่ตระหนักถึงสิทธิจำเลยได้ นอกจากนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 185 ให้อำนาจศาลสั่งขังหรือปล่อยชั่วคราวได้ แต่จากการสัมภาษณ์พบว่า หากเป็นกรณีที่พนักงานอัยการขอให้สั่งขังไว้ก่อน ศาลมักยอม

ตามที่ร้องขอ⁴⁷ ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติที่กระทำกันมา รวมทั้งยังไม่มีระเบียบของศาลยุติธรรมที่กำหนดคดีที่ศาลต้องสั่งชั่งจำเลยที่ศาลยกฟ้อง⁴⁸

หลักกฎหมายต่างประเทศ พบว่าค่อนข้างเคร่งครัดในเรื่องของการสั่งชั่งระหว่างยื่นอุทธรณ์หรือฎีกาโดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนเป็นสำคัญ ดังนั้น แต่ละประเทศจึงมีขั้นตอนบางอย่างที่แสดงให้เห็นว่าการปล่อยเป็นหลัก การคุมขังเป็นข้อยกเว้น ส่วนประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย มาตรา 185 พบเงื่อนไขที่เป็นดุลพินิจของศาลโดยแท้ว่า “แต่ศาลจะสั่งชั่งจำเลยไว้หรือปล่อยชั่วคราวระหว่างคดียังไม่ถึงที่สุดก็ได้”

แนวทางแก้ไขปัญหา ควรแก้ไขเพิ่มเติมระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุด กรณีที่มีการขยายเวลาอุทธรณ์ฎีกาเพื่อรอคดีถึงที่สุดว่า เมื่ออัยการศาลสูงมีคำสั่งไม่อุทธรณ์หรือไม่ฎีกาแล้ว ให้อัยการศาลสูงยื่นคำแถลงขอปล่อยตัวจำเลยทันทีโดยไม่ต้องรอผลการพิจารณาของผู้มีอำนาจทำความเห็นแย้ง เพื่อให้สอดคล้องกับแนวปฏิบัติในชั้นก่อนฟ้องของสำนักงานอัยการสูงสุดในกรณีที่คำสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาทำให้พนักงานอัยการสั่งปล่อยหรือขอให้ศาลสั่งปล่อยผู้ต้องหาไป ตามระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2563 ข้อ 83 อย่างไรก็ตาม อาจยังมีข้อจำกัดเรื่องสำนวนที่เป็นกระดาษซึ่งต้องส่งไปยังผู้มีอำนาจทำความเห็นแย้ง ดังนั้น ควรจัดทำสำเนาเข้าระบบอิเล็กทรอนิกส์ จะทำให้เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายสามารถใช้สำเนาดังกล่าวดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตนเอง รวมทั้งการเขียนคำแถลงของอัยการศาลสูงด้วย

นอกจากนี้ ควรแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 185 กรณีที่จะสั่งชั่งจำเลยไว้ ให้กระทำได้เฉพาะกรณีที่จำเป็นอย่างย่งเท่านั้น และควรออกข้อบังคับประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และเงื่อนไขการชั่งจำเลยในระหว่างอุทธรณ์หรือฎีกา

⁴⁷ สัมภาษณ์ ผู้พิพากษา เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2566

⁴⁸ การประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 2 วันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2567

(4) ความไม่ชัดเจนในการสอบสวนความผิดที่กระทำนอกราชอาณาจักร

ความผิดที่มีโทษตามกฎหมายไทยซึ่งกระทำนอกราชอาณาจักร เป็นหน้าที่ของอัยการสูงสุดในฐานะผู้บังคับบัญชาของพนักงานอัยการทั่วประเทศเป็นผู้รับผิดชอบการสอบสวน โดยอัยการสูงสุดหรือผู้รักษาการแทนอาจมอบหมายหน้าที่ให้พนักงานอัยการหรือพนักงานสอบสวนเป็นผู้รับผิดชอบทำการสอบสวนได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 20 เมื่ออัยการสูงสุดเป็นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบผู้เสียหายย่อมมีสิทธิร้องทุกข์ต่ออัยการสูงสุดในฐานะที่เป็นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 123

อย่างไรก็ดี ในทางปฏิบัติ อัยการสูงสุดจะไม่ได้เป็นพนักงานสอบสวนเองในคดีความผิดตามกฎหมายไทยซึ่งกระทำนอกราชอาณาจักร แต่จะมอบหมายให้พนักงานสอบสวนเป็นผู้รับผิดชอบทำการสอบสวนตามที่ได้มีหนังสือขอให้อัยการสูงสุดดำเนินการซึ่งอัยการสูงสุดอาจมอบหมายให้พนักงานอัยการทำการสอบสวนร่วมกับพนักงานสอบสวนได้ และอัยการสูงสุดหรือสำนักงานอัยการสูงสุดไม่ได้มีหน่วยงานที่รับคำร้องทุกข์โดยตรงจากผู้เสียหาย หากแต่ผู้เสียหายจะต้องไปร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนโดยตรงเองเท่านั้นจากการประชุมกลุ่มย่อยพบว่า สำนักงานอัยการสูงสุดมีแนวคิดการเสนอตั้งโครงการศูนย์รับแจ้งความคดีความผิดซึ่งมีโทษตามกฎหมายไทยที่ได้กระทำนอกราชอาณาจักรและศูนย์คดีอาชญากรรมข้ามชาติ แต่ในปัจจุบันสำนักงานอัยการสูงสุดก็ยังไม่มีหน่วยงานที่รับคำร้องทุกข์เพื่อเริ่มต้นคดีแต่อย่างใด และยังไม่มีการระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดกำหนดวิธีการและขั้นตอนการรับคำร้องทุกข์คดีนอกราชอาณาจักร พนักงานสอบสวนที่เป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจจึงเป็นผู้รับคำร้องทุกข์จากผู้เสียหายและมีหนังสือถึงอัยการสูงสุดเพื่อมอบหมายให้เป็นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบ ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่า กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องในปัจจุบันมีไม่เพียงพอทำให้การสอบสวนความผิดซึ่งมีโทษตามกฎหมายไทยที่ได้กระทำนอกราชอาณาจักรไทยดำเนินการได้ไม่เต็มประสิทธิภาพและผู้เสียหายในคดีความผิดที่มีโทษตามกฎหมายไทยซึ่งได้กระทำนอกราชอาณาจักร หรือผู้ต้องหาในความผิดดังกล่าว ยังไม่ได้รับการพิจารณาในชั้นสอบสวนโดยสะดวกและรวดเร็ว นอกจากนี้ แนววินิจฉัยว่า “การกระทำความผิดนอกราชอาณาจักร” มีขอบเขตเท่าใดนั้น ยังไม่ชัดเจนเพียงพอ

ส่งผลให้จำนวนคดีที่อัยการสูงสุดหรือผู้รักษาการแทนเป็นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบมีเป็นจำนวนมาก

อนึ่ง ในต่างประเทศไม่ปรากฏปัญหานี้ เช่น ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สำนักงานตำรวจและพนักงานอัยการทุกแห่งมีหน้าที่ส่งคำฟ้องคดีอาญาต่อไปจนถึงสำนักงานที่มีอำนาจ ทั้งยังต้องให้คำแนะนำผู้ยื่นคำฟ้องทราบถึงสถานที่ยื่นคำฟ้องที่เหมาะสม ซึ่งถือเป็นการบริหารงานราชการที่ทันสมัยมาก หลักการนี้ก็ปรากฏในพระราชบัญญัติการปฏิบัติราชการทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2565 อย่างไรก็ตาม โดยบริบทของการเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมของไทยที่ยังไม่เป็นเอกภาพ แนวคิดดังกล่าวข้างต้นที่ต้องประสานข้ามระหว่างหน่วยงานอาจจะยังไม่พร้อมที่จะนำมาปฏิบัติในเวลานี้ แต่การประสานงานภายในหน่วยงานเดียวกันสามารถดำเนินการได้ไปพลางก่อน เมื่อการเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานเสร็จสมบูรณ์ในอนาคต การดำเนินการดังกล่าวน่าจะสามารถกระทำได้ ทั้งนี้ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน

แนวทางแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดความสะดวกในการดำเนินคดีลักษณะนี้ ควรมีหนังสือเวียนหรือแนวปฏิบัติที่ชัดเจนว่ากรณีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 20 เป็นกรณีที่ความผิดได้กระทำลงนอกราชอาณาจักรตามมาตรา 7 มาตรา 8 และ มาตรา 9 แห่งประมวลกฎหมายอาญา ส่วนกรณีที่ถือว่าความผิดได้กระทำลงในราชอาณาจักร ตามมาตรา 4 วรรคสอง มาตรา 5 และมาตรา 6 แห่งประมวลกฎหมายอาญา ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจสอบสวนเช่นเดียวกับกรณีการกระทำทุกส่วนเกิดขึ้นในราชอาณาจักร แม้ในข้อเท็จจริงจะคาบเกี่ยวกับการกระทำในต่างประเทศด้วยก็ตาม ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการในประมวลกฎหมายอาญาที่ให้การกระทำดังกล่าว “ถือว่า” ได้กระทำลงในราชอาณาจักร พร้อมทั้งแจ้งไปแนวปฏิบัติดังกล่าวไปยังสำนักงานตำรวจแห่งชาติเพื่อประสานความร่วมมือให้ปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน นอกจากนี้ การรับรองทุกซ์กรณีที่อัยการสูงสุดหรือผู้รักษาการแทนเป็นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบนั้น เพื่อความรวดเร็วในการสอบสวนหรือการมอบหมายหน้าที่ ควรกำหนดแนวทาง 3 ประการ คือ

(ก) ให้สำนักงานอัยการสูงสุดแต่ละจังหวัดมีหน้าที่รับคำร้องทุกข์ขึ้นในจังหวัดต่าง ๆ แล้วรีบส่งสำนวนมายังอัยการสูงสุดเพื่อสั่งการ โดยมีการประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึง

(ข) มอบให้พนักงานสอบสวนเป็นผู้รับคำร้องทุกข์ และประสานกับสำนักงานอัยการสูงสุดแต่ละจังหวัด แล้วรีบส่งเรื่องมายังอัยการสูงสุดเพื่อสั่งการ หรือ

(ค) รับคำร้องทุกข์โดยผ่านช่องทางอิเล็กทรอนิกส์ แล้วสำนักงานอัยการสูงสุดแต่ละจังหวัดรวบรวมข้อมูลส่งมายังอัยการสูงสุดเพื่อสั่งการต่อไป

(5) การรอให้คำสั่งไม่ฟ้องถึงที่สุดก่อนขอให้ศาลปล่อยตัว

ในกรณีที่พนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหา พนักงานอัยการจะต้องร้องขอต่อศาลว่าได้ยุติการสอบสวนแล้วโดยคำสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหา ศาลจึงจะออกหมายปล่อยตัวผู้ต้องหา แต่เนื่องจากคำสั่งไม่ฟ้องซึ่งไม่ใช่คำสั่งไม่ฟ้องของอัยการสูงสุดจะต้องมีการส่งเรื่องไปยังผู้มีอำนาจทำความเห็นแย้งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 145 และมาตรา 145/1 เสียก่อน หากผู้มีอำนาจทำความเห็นแย้งไม่แย้งคำสั่งพนักงานอัยการ คำสั่งไม่ฟ้องจึงจะเด็ดขาดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 146

อย่างไรก็ตาม สำนักงานอัยการสูงสุดได้ออกประกาศสำนักงานอัยการสูงสุด เรื่อง กำหนดระยะเวลาดำเนินงานในกระบวนการยุติธรรมขององค์กรอัยการ ลงวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2566 ข้อ 2 กำหนดว่า เมื่อพนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหา ให้ยื่นคำร้องขอปล่อยตัวผู้ต้องหา “ทันที” ในวันที่มีคำสั่งไม่ฟ้อง หากมีเหตุจำเป็นก็ให้ยื่นคำร้องภายในวันทำการถัดไป แต่ระเบียบสำนักงานสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2563 ยังไม่ได้กำหนดให้พนักงานอัยการเจ้าของสำนวนยื่นคำร้องขอให้ศาลปล่อยตัวผู้ต้องหาทันทีที่มีคำสั่งไม่ฟ้องและรายงานการยื่นคำร้องขอปล่อยตัวผู้ต้องหาต่อหัวหน้าพนักงานอัยการ ซึ่งพนักงานอัยการบางส่วนมักรอให้ผู้มีอำนาจทำความเห็นแย้ง ไม่แย้งคำสั่งไม่ฟ้องก่อน จึงจะยื่นคำร้องขอให้ศาลออกหมายปล่อยตัวผู้ต้องหา ส่งผลให้มีการคุมขังผู้ต้องหาที่เกินกว่าความจำเป็นเพื่อป้องกันไม่ให้หลบหนี

ตามหลักกฎหมายของประเทศอังกฤษ พนักงานอัยการมีดุลพินิจเด็ดขาด โดยมีได้มีกระบวนการคานอำนาจโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ต้องรอความเห็นแย้งก่อน สำหรับฝรั่งเศสไม่ปรากฏปัญหานี้ เนื่องจากการสังคดีมิได้ผูกติดกับการควบคุมตัวผู้ต้องหา ในหลายกรณีผู้ต้องหามิได้ถูกควบคุมตัวในระหว่างที่รอคำสั่งจากพนักงานอัยการ

แนวทางแก้ไขปัญหา ควรให้มีการปฏิบัติตามประกาศสำนักงานอัยการสูงสุด ลงวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2566 ข้อ 2 เมื่อพนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหา ให้ยื่นคำร้องขอปล่อยตัวผู้ต้องหาทันทีโดยเคร่งครัด และควรมีการออกเป็นระเบียบให้ยื่นคำร้องขอปล่อยผู้ต้องหาทันทีและให้รายงานการยื่นคำร้องต่อหัวหน้าพนักงานอัยการ นอกเหนือจากประกาศสำนักงานอัยการสูงสุด เพื่อให้มีสภาพบังคับจริงในทางปฏิบัติ

5. บทวิเคราะห์สภาพปัญหาและแนวทางการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในชั้นศาล (ชั้นพิจารณาพิพากษาคดี)

(1) การไม่รับฟ้องคดีที่เกิดนอกเขตศาล

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 22 (1) มิได้เป็นบทบังคับให้ศาลต้องรับชำระคดี แต่สามารถใช้ดุลพินิจที่จะรับฟ้องคดีดังกล่าวหรือไม่ก็ได้ กล่าวคือ ศาลที่จำเลยมีที่อยู่ หรือถูกจับ หรือเจ้าพนักงานทำการสอบสวนนอกเขตศาลดังกล่าว มักสั่งให้โจทก์นำคดีไปฟ้องต่อศาลซึ่งความผิดเกิดขึ้นแทน⁴⁹ ซึ่งอาจกระทบต่อสิทธิที่จะได้รับการดำเนินคดีในเวลาที่เหมาะสม และในการยื่นฟ้องคดีอาญา โจทก์ควรจะมีสิทธิเลือกได้ว่าจะยื่นฟ้องจำเลยต่อศาลหลักตามมาตรา 22 ตอนต้น หรือต่อศาลยกเว้นในมาตรา 22 (1) ก็ได้ เนื่องจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 157 ก็บัญญัติให้สิทธิโจทก์ยื่นฟ้องต่อศาลใดศาลหนึ่งที่มีอำนาจเพื่ออำนวยความสะดวกแก่โจทก์ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดของปัญหาการปฏิเสธไม่รับฟ้องคดีของศาล คือ การกระทำความผิดตามพระราชกำหนดมาตรการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยี พ.ศ. 2566 ที่ไม่ทราบแน่ชัดว่าความผิดนั้นได้เกิดขึ้นหรือเชื่อว่าเกิดขึ้น ณ ที่ใด กฎหมายจึงกำหนดให้ร้องทุกข์ดำเนินคดี ณ สถานที่ตำรวจแห่งใดในราชอาณาจักรก็ได้เพื่อความสะดวกในการดำเนินคดี แต่ศาลมักปฏิเสธไม่รับฟ้องด้วยเหตุผลว่าการกระทำความผิดมิได้เกิดขึ้น อ้าง หรือเชื่อว่าได้เกิดขึ้นใน

⁴⁹ ธานิส เกศพิทักษ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 16 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2564), หน้า 461.

เขตอำนาจ ซึ่งศาลไม่ควรใช้ดุลพินิจไม่รับฟ้องคดีของโจทก์ไว้พิจารณาเพียงเพื่อความสะดวกในการบริหารจัดการคดีของศาลแต่เพียงอย่างเดียว⁵⁰

ในต่างประเทศไม่ปรากฏปัญหาเรื่องนี้ เนื่องจากศาลที่พิจารณามีได้จำกัดเฉพาะคดีที่เกิดขึ้นในเขตอำนาจเท่านั้น แต่พิจารณาถึงจุดเกาะเกี่ยวอย่างอื่น เช่น ศาลฝรั่งเศส แต่ถ้าหากไม่มีเขตอำนาจ ศาลไม่ว่าเป็นของประเทศใด ก็ไม่มีอำนาจรับคดีนั้นไว้ชำระ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากบริบทของกฎหมายไทยมีความแตกต่างจากกฎหมายฝรั่งเศสที่อาจพิจารณาจุดเกาะเกี่ยวอย่างอื่นด้วย ดังนั้น เมื่อประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากำหนดให้ศาลรับคดีที่ความผิดเกิดขึ้นในเขตอำนาจ และมีดุลพินิจในการรับคดีตามมาตรา 22 (1) ศาลจึงมีอำนาจชำระคดีเพียงเท่าที่กฎหมายกำหนดเท่านั้น เพียงแต่ควรใช้ดุลพินิจรับคดีตามมาตรา 22 (1) ด้วย

แนวทางแก้ไขปัญหาคือ ควรมีการประชาสัมพันธ์ขอความร่วมมือให้ศาลรับฟ้องคดีตามมาตรา 22 (1) หรือคดีอื่น ๆ ที่มีเขตอำนาจไว้ชำระในเขตศาลด้วย และอาจมีการกำหนดเป็นระเบียบ ข้อบังคับหรือข้อแนะนำของประธานศาลฎีกาในเรื่องดังกล่าวให้ชัดเจน ทั้งนี้ เพื่อให้ประชาชนเกิดความสะดวกในการได้รับความยุติธรรม

(2) การที่จำเลยไม่ทราบสิทธิในการขอลดหย่อนชั่วคราว

การที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยทราบหรือไม่ทราบสิทธิขอลดหย่อนชั่วคราว เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างมากต่อการที่บุคคลเหล่านั้นจะได้อิสรภาพระหว่างการพิจารณาคดีหรือไม่ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2562 เป็นต้นมา ศาลยุติธรรมในกรุงเทพมหานครได้ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ให้ความรู้แก่ประชาชนและคู่ความอย่างเปิดเผยในเรื่องการขอลดหย่อนชั่วคราว โดยศาลยุติธรรมได้ให้บริการยื่นคำร้องขอลดหย่อนชั่วคราวได้ทุกวัน ไม่เว้นวันหยุดราชการ ปัจจุบันการยื่นคำร้องขอลดหย่อนชั่วคราวนั้น ผู้ร้องสามารถยื่นเอกสารคำร้องได้โดยตรงต่อศาลที่พิจารณาคดีนั้น หรือยื่นคำร้องทางระบบออนไลน์ผ่าน “ระบบบริการออนไลน์ศาลยุติธรรม” ที่เรียกว่า ซีไอเอส (CIOS: Court Integral Online Service) ซึ่งการยื่นคำร้องผ่านระบบออนไลน์สามารถยื่นได้ตลอด 24 ชั่วโมง ส่วนศาลในต่างจังหวัดเองก็

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 463.

ประชาสัมพันธ์อย่างเข้มข้นผ่านหลายช่องทาง จึงมีโอกาสน้อยมากที่จำเลยจะไม่ทราบถึงสิทธิของตน อย่างไรก็ตาม ยังพบพนักงานสอบสวนที่แจ้งผู้ต้องหาหรือจำเลยว่าเป็นวันเสาร์ อาทิตย์ศาลเปิดทำการครึ่งวัน ทนายความส่วนใหญ่รวมทั้งทนายความขอแรงมักไม่แจ้งสิทธิให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยทราบ ส่งผลให้แม้ศาลยุติธรรมจะพยายามประชาสัมพันธ์มากเพียงใด แต่ก็ยังพบกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ทราบสิทธิของตนเองอยู่

คณะผู้วิจัยพบว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ทราบสิทธิในการขอลดข้อหาชั่วคราว ทั้งที่มีข้อบังคับของประธานศาลฎีกา และประกาศในเรื่องสิทธิในการขอลดข้อหาชั่วคราวโดยเฉพาะในวันหยุด นอกจากนี้ ผู้ต้องหาหรือจำเลยอาจมีความเข้าใจในการสื่อสารที่เป็นภาษาเขียนไม่ดี ทำให้ไม่ทราบรายละเอียดของสิทธิ

เมื่อวิเคราะห์หลักกฎหมายต่างประเทศจะเห็นว่า การปล่อยตัวชั่วคราวนั้นเป็นหลัก ส่วนการคุมขังนั้นเป็นข้อยกเว้น และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย ก็เป็นไปตามหลักสากลดังกล่าว แต่ในทางปฏิบัติอาจยังดำเนินการไม่สอดคล้องกับหลักการดังกล่าวเท่าที่ควร ทำให้ต้องมีการร้องขอปล่อยชั่วคราวอยู่เป็นจำนวนมาก⁵¹

จากการประชุมกลุ่มย่อยเมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2567 มีผู้เสนอว่า การที่จำเลยไม่ทราบสิทธิขอลดข้อหาชั่วคราว จะแก้ไขได้โดยการที่จำเลยไม่ต้องยื่นคำร้องขอปล่อยชั่วคราว แต่ให้ศาลไต่สวนอย่างจริงจังตั้งแต่แรกว่าเพราะเหตุใดจึงต้องคุมขังเหมือนอย่างหลักการของประเทศฝรั่งเศส⁵² แต่จะทำเช่นนั้นได้ต่อเมื่อจำเลยมีทนายความตั้งแต่ในชั้นสอบสวน ซึ่งจะช่วยแจ้งหรืออธิบายสิทธิให้จำเลยทราบและเข้าใจ พร้อมทั้งหาข้อมูลมาสนับสนุนการออกคำสั่งปล่อยชั่วคราวได้อย่างครบถ้วน⁵³

⁵¹ สัมภาษณ์ นักวิชาการ เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2566

⁵² การพิจารณาคำร้องขอปล่อยชั่วคราวหรือกักขังชั่วคราวในประเทศฝรั่งเศสจะไม่มีการไต่สวนคำร้อง เพราะศาลจะพิจารณาจากเอกสารเท่านั้น ดังนั้น เนื้อหาในเอกสารจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องนำเสนอให้ผู้พิพากษาหรือศาลเห็นได้ว่าบุคคลที่ถูกคุมขังอยู่ไม่มีเหตุจำเป็นที่จะต้องถูกขังอีกต่อไปแล้ว

⁵³ การประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 2 วันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2567

แนวทางแก้ไขปัญหาคือ ควรมีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในเชิงรุกมากยิ่งขึ้น และควรกำหนดให้ผู้พิพากษาแจ้งสิทธิในการขอลดข้อกล่าวหาให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยด้วยวาจาในห้องพิจารณาคดี

(3) การไม่ใช้ระบบบันทึกภาพและเสียง แต่เลือกเฉพาะบางคดี

จากการสัมภาษณ์ ศาลมักไม่ใช้ระบบบันทึกภาพและเสียง แต่เลือกเฉพาะบางคดี และเลือกที่จะสรุปความเพื่อบันทึกลงในเอกสาร ซึ่งอาจขาดข้อเท็จจริงและรายละเอียดบางประการอันเป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาคดีไป เนื่องจากสำนักงานศาลยุติธรรมมีงบประมาณไม่เพียงพอ ส่งผลให้ศาลในต่างจังหวัดส่วนใหญ่จะมีระบบบันทึกภาพและเสียงเพียง 1 บัลลังก์เท่านั้น และผู้พิพากษาก็มีอำนาจใช้ดุลพินิจกำหนดวิธีการบันทึกได้นอกจากนี้ สำนักงานศาลยุติธรรมพยายามทำให้การพิจารณาคดีเป็นระบบอิเล็กทรอนิกส์ (E-Hearing) แต่มีปัญหาว่าศาลสูงยังต้องใช้เอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษร และถ้าในคดีที่ต้องมีการเบิกความหลายวัน ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นก็อาจจำไม่ได้ว่า ประเด็นใดสืบกันวันใดไปแล้ว จึงต้องมีการถอดความโดยให้เจ้าหน้าที่หน้าบัลลังก์เป็นผู้ถอดความ แต่ถ้าเจ้าหน้าที่หน้าบัลลังก์มีงานมาก ผู้พิพากษาก็ต้องถอดความเอง หากผู้ที่เกี่ยวข้องจะขอตรวจดูก็ต้องไปตรวจดูในคอมพิวเตอร์ของหน้าบัลลังก์เท่านั้น⁵⁴ ทำให้ทนายความทำงานลำบากเพราะคัดคำเบิกความออกมาไม่ได้⁵⁵ อย่างไรก็ตาม ข้อบังคับของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยการบันทึกคำเบิกความพยานในคดีอาญาโดยใช้วิธีการบันทึกลงในวัสดุซึ่งสามารถถ่ายทอดออกเป็นภาพและเสียง พ.ศ. 2564 ข้อ 9 วรรคท้าย ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า คู่ความหรือพยานสามารถขอตรวจดูและคัดถ่ายสรุปคำเบิกความ⁵⁶ ของพยานดังกล่าวได้ แม้กระนั้นก็มีประกาศสำนักงานศาลยุติธรรม ลงวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2564 เรื่องวิธีการจัดเก็บ

⁵⁴ การประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 1 วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2566

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน

⁵⁶ สรุปคำเบิกความ คือ การเก็บใจความสำคัญของพยานจากภาพและเสียงที่ได้บันทึกไว้หรือสรุปทันทีในขณะที่พยานเบิกความ แล้วจึงให้เจ้าหน้าที่จัดพิมพ์ขึ้นโดยเร็วในภายหลัง เพื่อประโยชน์แก่การพิจารณาคดี การทำคำพิพากษา และการอุทธรณ์ฎีกา แต่ในกรณีที่เป็นการสืบพยานประกอบคำรับสารภาพให้จัดทำสรุปคำเบิกความดังกล่าวเฉพาะกรณีเมื่อคดีต้องขึ้นสู่ศาลสูง อย่างไรก็ตาม สรุปคำเบิกความนี้มีให้ถือว่าเป็นบันทึกคำเบิกความของพยาน

ไฟล์ที่บันทึกภาพและเสียง และการตรวจดูบันทึกภาพและเสียง ตามระเบียบราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาในศาลที่เกี่ยวกับผู้ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำหรือสถานที่กักขังในระหว่างที่มีการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (Coronavirus Disease: COVID-19) (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2564 ระบุไว้ในข้อ 3 ว่าการตรวจดูบันทึกภาพและเสียงดังกล่าวต้องได้รับอนุญาตจากศาล และต้องดำเนินการในศาล⁵⁷

ตามหลักกฎหมายต่างประเทศ การใช้ระบบการบันทึกภาพและเสียงระหว่างการพิจารณาคดีได้รับการยอมรับและใช้อย่างแพร่หลายในประเทศอังกฤษ เนื่องจากความสะดวกรวดเร็วประกอบกับสามารถอ้างอิงได้อย่างแม่นยำ ในสหรัฐอเมริกาที่เช่นเดียวกัน โดยเมื่อศาลอนุญาตให้บันทึกภาพและเสียงได้ ผู้ถูกกล่าวหาสามารถขอให้ผู้บันทึกของศาลถอดความออกมาได้ ทั้งนี้ หนายความยังสามารถตรวจสอบและแก้ไขความถูกต้องของสำเนาได้ สำเนานี้บันทึกคำให้การที่ผ่านการรับรองแล้วจะสามารถนำไปใช้ในการพิจารณาคดีได้ทุกชั้นศาล สาธารณรัฐฝรั่งเศสก็ใช้ระบบดังกล่าวเช่นกัน แต่มีข้อบกพร่องในคดีทุกประเภท จะใช้ในคดีอุกฉกรรจ์ที่ศาลเห็นว่าจำเป็นเท่านั้นซึ่งคล้ายคลึงกับประเทศไทย นอกจากนี้ ยังให้ผู้เชี่ยวชาญถอดความเป็นเอกสารอีกด้วย

แนวทางแก้ไขปัญหาคือควรสนับสนุนให้ใช้ระบบบันทึกภาพและเสียงให้มากขึ้น โดยอาจเริ่มต้นจากคดีที่มีอัตราโทษสูง ทั้งนี้ เพื่อความสะดวกในการเก็บรายละเอียดต่าง ๆ ไว้ให้ครบถ้วนที่สุด และเป็นประโยชน์ในแง่ของการต่อสู้คดีและพิจารณาพิพากษาคดีด้วย นอกจากนี้ ศาลควรใช้ปัญญาประดิษฐ์มาช่วยถอดความเบื้องต้น และมีเจ้าหน้าที่ตรวจสอบข้อมูลจากปัญญาประดิษฐ์เพื่อประหยัดเวลา นอกจากนั้น ควรอนุญาตให้คู่ความเข้าถึงภาพและเสียงผ่านทางอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเปิดภาพและเสียงดูนอกศาล และสามารถทำสำเนาได้ โดยอาจแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับของประธานศาลฎีกาที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม

⁵⁷ สำนักงานศาลยุติธรรม, “หนังสือด่วนที่สุด ที่ ศย 016/ว 89 (ป) เรื่อง วิธีการจัดเก็บไฟล์ที่บันทึกภาพและเสียง และการตรวจดูบันทึกภาพและเสียง ตามระเบียบราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาในศาลที่เกี่ยวกับผู้ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำหรือสถานที่กักขังในระหว่างที่มีการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (Coronavirus Disease: COVID-19) (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2564,” 24 มิถุนายน 2564.

การห้ามบันทึกเสียงเข้าไม่สามารถกระทำได้และไม่อาจยับยั้งการแอบบันทึกเข้าด้วยการใช้กล้องอีกตัวหนึ่งได้⁵⁸

(4) การไม่ใช้ระบบประเมินการปล่อยชั่วคราว

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 108 กำหนดหลักเกณฑ์ให้การวินิจฉัยคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราว ต้องพิจารณาปัจจัยใดบ้าง ซึ่งในทางปฏิบัติศาลชั้นต้นได้กำหนดระยะเวลาเป้าหมายการมีคำสั่งปล่อยชั่วคราวในกรณีที่ไม่มีกระแสหาข้อมูลเพิ่มเติมไว้ที่ภายใน 1 ชั่วโมงนับแต่มีการยื่นคำร้อง ส่วนศาลสูงกำหนดเป้าหมายให้ศาลควรรอคำสั่งภายในวันเดียวกันกับวันที่ได้รับเรื่องไว้⁵⁹ ปัจจุบันแนวทางในการปล่อยชั่วคราวไม่ว่าจะโดยไม่มีประกัน หรือมีประกัน หรือมีประกันและหลักประกันจะเป็นไปตามข้อบังคับของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยการปล่อยชั่วคราวและวิธีเรียกประกันในคดีอาญา พ.ศ. 2565 โดยข้อ 10 เป็นข้อที่แสดงให้เห็นว่า เงินหรือหลักประกันไม่ใช่ปัจจัยสำคัญที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะได้รับการปล่อยชั่วคราว เพราะปัจจัยที่ศาลจะใช้พิจารณาเพื่อส่งคำร้องขอปล่อยชั่วคราว ได้แก่ ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะหลบหนี หรือจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน หรือจะไปก่อเหตุอันตรายประการอื่นหรือไม่ หากผู้ต้องหาหรือจำเลยมีความเสี่ยงต่ำ ศาลก็อาจสั่งให้ปล่อยชั่วคราวโดยไม่มีหลักประกัน แต่หากมีความเสี่ยงสูง ข้อ 11 ให้ศาลสั่งปล่อยชั่วคราวได้โดยกำหนดให้มีประกันในจำนวนที่เหมาะสม⁶⁰ หรืออาจสั่งให้ใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์หรืออุปกรณ์อื่นใดที่สามารถตรวจสอบหรือจำกัดการเดินทางสำหรับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีความเสี่ยงสูงที่จะหลบหนีตามข้อ 12⁶¹

⁵⁸ สัมภาษณ์ วิศวกรผู้เชี่ยวชาญด้านความมั่นคงปลอดภัยทางไซเบอร์ เมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2567

⁵⁹ ตัวชี้วัดการประเมินประสิทธิภาพการปฏิบัติราชการศาลประจำปี 2560

⁶⁰ ข้อบังคับของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยการปล่อยชั่วคราวและวิธีเรียกประกันในคดีอาญา พ.ศ. 2565 ข้อ 11 กำหนดว่า “กรณีที่ศาลเห็นควรปล่อยชั่วคราวโดยมีประกันหรือกฎหมายกำหนดให้ต้องมีประกัน การกำหนดวงเงินประกันควรพิจารณาให้เหมาะสมแก่พฤติการณ์แห่งคดีโดยคำนึงถึงวิธีการตามข้อ 8 (1) และ (2) ที่ได้นำมาใช้ประกอบด้วย”

⁶¹ ข้อบังคับของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยการปล่อยชั่วคราวและวิธีเรียกประกันในคดีอาญา พ.ศ. 2565 ข้อ 12 กำหนดว่า “การใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์หรืออุปกรณ์อื่นใดที่สามารถตรวจสอบหรือ

ทั้งนี้ ตามข้อบังคับของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยการปล่อยชั่วคราวและวิธีเรียกประกันในคดีอาญา พ.ศ. 2565 ให้ใช้วิธีการประเมินความเสี่ยงและแบบพิมพ์ตามที่สำนักงานศาลยุติธรรมกำหนด⁶² ในทางปฏิบัติศาลจะพิจารณาจากอัตราโทษ พฤติการณ์ และหลักประกัน เพื่อให้แน่ใจว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะไม่หลบหนี ทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีฐานะยากจนไม่ได้รับการปล่อยชั่วคราวเพราะไม่มีหลักประกัน ศาลยุติธรรมจึงพยายามหาแนวทางที่ใช้ประกอบดุลพินิจในการปล่อยชั่วคราวแบบใหม่ จึงเกิดแนวทางใหม่ที่น่าสนใจ เทคโนโลยีมาใช้ประเมินความเสี่ยงในการปล่อยชั่วคราวของผู้ต้องหาและจำเลย ที่เรียกว่าระบบประเมินความเสี่ยง⁶³

ระบบประเมินความเสี่ยง คือ การที่ศาลนำข้อมูลทางสถิติเกี่ยวกับผู้ต้องหาหรือจำเลย เช่น ข้อมูลส่วนบุคคลและประวัติอาชญากรรมในอดีตมาประมวลผลเพื่อหาความเสี่ยงและพิจารณาประกอบดุลพินิจว่าควรปล่อยชั่วคราวหรือไม่ ซึ่งสามารถแบ่งระดับความเสี่ยงได้ 5 ระดับ ดังนี้ (1) ระดับความเสี่ยต่ำมาก (2) ระดับความเสี่ยต่ำ (3) ระดับความเสี่ยปานกลาง (4) ระดับความเสี่ยสูง และ (5) ระดับความเสี่ยสูงมาก

อย่างไรก็ตาม ระบบนี้ยังมีข้อจำกัด เนื่องจากไม่มีหน่วยงานสนับสนุนศาลด้านข้อมูลของผู้ต้องหาหรือจำเลย นอกจากนี้ ยังใช้เฉพาะในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี

จำกัดการเดินทางตามข้อ 8 (4) พึงสังใช้เฉพาะกรณีที่ผู้ถูกปล่อยชั่วคราวมีความเสี่ยงสูงที่จะหลบหนี หรือก่อภัยอันตราย หรือกรณีที่มีความจำเป็นต้องคุ้มครองผู้เสียหาย หรือพยานซึ่งต้องมีการตรวจสอบสถานที่อยู่ของผู้ถูกปล่อยชั่วคราวอย่างเข้มงวดและการใช้วิธีการที่เบาว่าไม่เพียงพอต่อการป้องกันการหลบหนีหรือภัยอันตรายนั้น”

⁶² ข้อบังคับของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยการปล่อยชั่วคราวและวิธีเรียกประกันในคดีอาญา พ.ศ. 2565 ข้อ 25 กำหนดว่า “การดำเนินการตามข้อบังคับนี้ให้ใช้วิธีการประเมินความเสี่ยงและแบบพิมพ์ตามที่สำนักงานศาลยุติธรรมกำหนด

เพื่อให้การปฏิบัติตามข้อบังคับนี้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยศาลอาจกำหนดแนวทางปฏิบัติของศาลนั้นได้เท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับข้อบังคับนี้”

⁶³ พิมพ์ภัส ศรีธนาภูวภัทร, ปัญหาการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา ด้วยระบบประเมินความเสี่ยงในชั้นพิจารณาคดีของศาล, วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ปีที่ 49 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566), หน้า 156-157.

และต้องมีบุคคลรับรองความประพฤติและบุคคลอ้างอิงยืนยันความน่าเชื่อถือเท่านั้น ต่างจากสหรัฐอเมริกาที่ให้สิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับการพิจารณาปล่อยชั่วคราวได้ทุกคดี ยกเว้นคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต⁶⁴

ผู้เข้าร่วมการประชุมกลุ่มย่อยท่านหนึ่งซึ่งเป็นผู้บุกเบิกระบบนี้ได้ใช้โมเดลของสหรัฐอเมริกาที่ให้คะแนนแล้วหาค่าความสัมพันธ์ แต่ปัญหาที่พบคือ การที่ศาลไทยไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับจำเลยอย่างเพียงพอไม่เหมือนกับสหรัฐอเมริกามีระบบ Big Data ในขณะที่ศาลไทยได้ข้อมูลมาจากพนักงานสอบสวนเท่านั้น⁶⁵ นอกจากนี้ ศาลมักจะวินิจฉัยตามแนวบรรทัดฐานที่เคยวางไว้เพราะเคยมีวาทกรรมอยู่ช่วงหนึ่งว่า ถ้าปล่อยตัวไปแล้วจำเลยหลบหนี ผู้พิพากษาที่สั่งอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวจะถูกสอบสวนทางวินัย ทำให้ผู้พิพากษาจำต้องปกป้องตนเองโดยการสั่งตามแนวบรรทัดฐานเดิม⁶⁶

หากพิจารณาหลักกฎหมายต่างประเทศจะพบว่ามีแตกต่างกันโดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มสหรัฐอเมริกาและอังกฤษมีการใช้แบบประเมินความเสี่ยงในการปล่อยชั่วคราว ขณะที่กลุ่มสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี⁶⁷ และสาธารณรัฐฝรั่งเศสไม่ใช้แบบประเมินความเสี่ยงดังกล่าว โดยเหตุที่ใช้แบบประเมินความเสี่ยงจำเป็นต้องใช้ฐานข้อมูลเป็นจำนวนมากและรอบด้าน หากไม่มีฐานข้อมูลอย่างเพียงพอ อาจทำให้การวินิจฉัยเกิดความผิดพลาดได้ อย่างไรก็ตาม การไม่ใช้แบบประเมินความเสี่ยงก็เป็นความเสี่ยงอีกลักษณะหนึ่ง เพราะเป็นการใช้ดุลพินิจประกอบพยานหลักฐานเท่านั้น ซึ่งไม่อาจตรวจสอบได้เลยว่าดุลพินิจนั้นถูกต้องหรือไม่ ผู้พิพากษาให้คุณค่าหรือน้ำหนักกับปัจจัยใดมากน้อยเพียงใดจึงได้ผลลัพธ์เป็นคำสั่งอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว ทั้งนี้ ผู้ต้องหาหรือจำเลยส่วนใหญ่ที่ได้รับการปล่อยตัวภายใต้ระบบประเมินความเสี่ยงนี้ก็มิได้หลบหนี แสดงให้เห็นว่า

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 153-154.

⁶⁵ การประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 1 วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2566

⁶⁶ การประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 1 วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2566

⁶⁷ ศาลต้องพิจารณาข้อเท็จจริงเป็นรายคดี เนื่องจากประเทศเยอรมนีมีความเชื่อว่าทุกคดีเป็นคดีพิเศษที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง อย่างไรก็ตาม ในอนาคตอาจต้องนำระบบประเมินความเสี่ยงมาใช้ด้วยอิทธิพลของประเทศสหรัฐอเมริกาที่ประสบความสำเร็จในเรื่องการปล่อยชั่วคราวโดยใช้ระบบประเมินความเสี่ยงอย่างมาก

ระบบน่าจะมีความแม่นยำในระดับหนึ่ง⁶⁸ ดังนั้น ระบบประเมินความเสี่ยงจะช่วยให้การพิจารณาของศาลมีความรอบคอบ ถูกต้องเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น⁶⁹

แนวทางแก้ไขปัญหาการนำระบบประเมินความเสี่ยงมาใช้ได้จริงในทางปฏิบัติมีดังนี้

(ก) เสนอให้มีการทำระบบฐานข้อมูลให้ครบถ้วนและเพียงพอ เพื่อให้ศาลมั่นใจว่าระบบดังกล่าวใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและแม่นยำ

(ข) ควรมีนโยบายที่ชัดเจนจากผู้บริหารศาลยุติธรรมในลักษณะของข้อแนะนำของประธานศาลฎีกาให้ใช้ระบบประเมินความเสี่ยงประกอบการใช้ดุลพินิจในการวินิจฉัยคำร้องเพื่อเป็นหลักประกันให้แก่ผู้พิพากษาในการมีอิสระที่จะใช้ดุลพินิจสั่งอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้ปล่อยตัวชั่วคราว และถ้าหากระบบประเมินความเสี่ยงดังกล่าวมีความเสถียรเพียงพอแล้วจะแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายให้ใช้ระบบการประเมินการปล่อยชั่วคราวในอนาคตก็ได้

(ค) ควรให้ระบบประเมินความเสี่ยงเป็นเพียงเครื่องมือช่วยประกอบการใช้ดุลพินิจและพยานหลักฐานอื่น ไม่ใช่บทบังคับที่ผู้พิพากษาทุกคนจะต้องใช้และเชื่อตามระบบดังกล่าวทุกกรณี

จากที่กล่าวข้างต้นจะเห็นว่าการกระทบสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องในทางอาญายังคงมีอยู่ แม้มิได้กระทำการขัดแย้งต่อกฎหมายโดยชัดแจ้ง แต่เป็นเพราะทัศนคติของเจ้าหน้าที่ที่มีอคติล่วงหน้า แนวปฏิบัติที่ดำเนินกันมาที่มิได้พัฒนาปรับปรุง ข้อจำกัดของกฎหมายและระเบียบที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการคุ้มครองสิทธิ การขาดความตระหนักของเจ้าหน้าที่ต่อสิทธิของผู้เกี่ยวข้องในคดีอาญาโดยไม่ได้ตั้งใจ และการขาดแคลนทรัพยากรและการใช้เทคโนโลยีที่จำกัด คณะผู้วิจัยเชื่อว่า หากได้ดำเนินการตามข้อเสนอแนะดังกล่าวข้างต้น จะทำให้การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาคำนึงถึง

⁶⁸ สัมภาษณ์ผู้พิพากษา วันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2567

⁶⁹ มุขเมธิน กลั่นนุรักษ์ และ ธัญญานุช ดันติกุล, ปล่อยชั่วคราวหรือขังชั่วคราว? : ความยั่งยืนของการฝากขังและการปล่อยชั่วคราวในกฎหมายไทย [ออนไลน์], 4 พฤษภาคม 2567. แหล่งที่มา: <https://dunlaphaha.coj.go.th/articles/12>

สิทธิมนุษยชนของผู้เกี่ยวข้องในคดีมากยิ่งขึ้น และส่งผลให้สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยได้รับการยอมรับจากนานาชาติอย่างแพร่หลาย ทั้งยังช่วยส่งเสริมให้สิทธิดังกล่าวเป็นจริงในทางปฏิบัติเช่นเดียวกับที่ปรากฏในตัวบทกฎหมายและกติกาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในอนาคต

6. บทสรุป

การศึกษาครั้งนี้มุ่งสร้างความเข้าใจอย่างเป็นระบบถึงสถานะของสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย โดยเฉพาะในระดับปฏิบัติ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าแม้ประเทศไทยจะมีนโยบายคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และมีบทบัญญัติของกฎหมายที่ส่วนใหญ่สอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศแล้วก็ตาม แต่ในระดับปฏิบัตินั้นยังคงมีอุปสรรคเชิงโครงสร้างที่ไม่อาจมองข้ามได้

การวิจัยนี้พบว่า หลักกฎหมายกับการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ยังไม่สอดคล้องกันทำให้เกิดช่องว่างในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ทั้งในชั้นก่อนฟ้องคดีและชั้นพิจารณาพิพากษาคดี งานวิจัยนี้จึงเสนอแนวทางในภาพรวมของการปฏิรูปที่รัฐควรพิจารณาอย่างจริงจัง โดยเริ่มจากการปรับมุมมองต่อสิทธิมนุษยชนให้เป็นหัวใจของการทำงาน ไม่ใช่ภาระที่ต้องปฏิบัติตามหน้าที่ตามกฎหมายเท่านั้น นโยบายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมจำเป็นต้องตั้งอยู่บนหลัก “ความรับผิดชอบร่วม” (shared responsibility) ซึ่งหมายถึงไม่ใช่เพียงเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือหน่วยงานศาลเท่านั้น แต่ทุกกลไกที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่ฝ่ายบริหาร นิติบัญญัติ จนถึงภาคประชาชน ต้องเป็นส่วนหนึ่งของการผลักดันให้การคุ้มครองสิทธิเกิดขึ้นจริง

โดยสรุปแล้ว การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไม่อาจสัมฤทธิ์ผลได้เพียงเพราะตัวบทกฎหมายเท่านั้น แต่ต้องอาศัยเจตจำนงที่จะพิทักษ์สิทธิเสรีภาพของประชาชนด้วยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรม เพื่อสร้างสังคมที่ตั้งอยู่บนรากฐานของความยุติธรรมและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง

รายการอ้างอิง

- เข็มชัย ชุตินวงศ์, เอกสารวิชาการส่วนบุคคล ชื่อบทความ “หลักนิติธรรมกับการบังคับคดีของพนักงานอัยการ”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2540).
- ชัยเกษม นิตสิริ, **ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ภาค 2** สอบสวน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2552).
- ธานิศ เกศพิทักษ์, **คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 2**, พิมพ์ครั้งที่ 14 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2561).
- ธานิศ เกศพิทักษ์, **คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1**, พิมพ์ครั้งที่ 16 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2564).
- ปกป้อง ศรีสนิท, **สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2563).
- พิมพ์ภัส ศรีธนาบุตร, **ปัญหาการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาด้วยระบบประเมินความเสี่ยงในชั้นพิจารณาคดีของศาล**, วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ปีที่ 49 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566).
- กรณ์ทิพย์ มั่นคง, **มันทำร้ายเราได้แค่ไหนแหละ**, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อ่าน, 2564).
- มุขเมธิน กลั่นนุรักษ์ และธัญญานุช ดันติกุล, **ปล่อยชั่วคราวหรือขังชั่วคราว? : ความยั่งยืนของการฝากขังและการปล่อยชั่วคราวในกฎหมายไทย** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://dunlaphaha.coj.go.th/articles/12>
- อุทัย อาทิวา, **การสอบสวน**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: หจก. วี.เจ.พรินต์ติ้ง, 2565).
- P. A. J. Waddington, **Police (Canteen) Sub-Culture: An Appreciation**, The British Journal of Criminology, Volume 39 Issue 2 (March 1999).